

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

R. Rägo
peatoimetaja

E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, A.-T. Kliimann,
H. Kristal, E. Maddison, A. Palvadre,
K. Parts, J. Uluots,

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid:

Ein, E.: Tühise abielu efekte	97
Tjutrjumov, I.: Vekslikäendus	108
Grau, K.: Märkmeid KrS maksmapanemise seaduse kohta . .	113
Perandi, A.: Kohtute arhiivid Eestimaa maaõigusse kuuluva kriminaalõiguse uurimise allikana Rootsi ajal	120

Arutlusi.

Madisson, H.: Arstisaladuse elemente	134
--	-----

Riigikogu tegelus.

Riigikogu 1934. a. jaanuarikuu tegeluse ülevaade	137
Riigikogu 1934. a. veebruari- ja märtsikuu tegeluse ülevaade . .	138

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond:

Kas omavalitsused oma sundmäärustes üldkorrast erandeid tehes võivad neile eranditele anda säärast sisu, et tema kohalda- mine oleneks mõne asutise näengust?	142
Kes kannab maavalitsuse protesti puhul maavalitsuse enese nõudmisel või kohtu enese algatusel ülekuulatud tunnis- tajate kulud?	142
Kas Vabariigi Valitsuse poolt 19. I 1920 vastu võetud seaduse nr. 83 (RT 18/19—1920) § 62 annab omavalitsustele piira- matu võimaluse tagantjärele makse määrata?	143
Kas isikumaksu määramisel tuleb abielunaised arvata samasse liiki, millesse on määratud nende abielumehed?	143
Kas pensioni määramisel tuleb arvesse võtta ka teenistusaeg end. ülemtalurahvakohtu kirjutajana?	143
Kas Tempelmaksutariifi nr. 1 erandi 33 all tuleb mõista kõiki tunnistusi, mis tariif nr. 10 tempelmaksuvabadena ette nähtud, kui nende kohta ei ole tariifis mujal tehtud eri korraldusi?	144
Kas aj. veneaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel esitatud toetuse nõudmist võib rahuldamata jätta põhju- sel, et toetusenõudjal on lapsed, kes suudavad temale ülalpidamist anda?	144

Tühise abielu efekte.

E. Ein.

1. — Kui abielu on tunnistatud tühiseks, siis ei tekita ta enam õiguslikke efekte. Need efektid aga, mis säärane abielu näis tekitavat ta lõppemiseni, kaotavad jõu, sest sellist abielu loetakse mitteolnuks: seaduslikkuse näivus, mida registreerimine kahe eri soost isiku ühendusele oli andnud, kaob tagasiulatuvalt. — Säärane on tühise abielu, nagu iga teise tühise toimingu, kontseptsioon oma puhtuses. Ometigi sellisel puhtal kujul abielu tühisust ei eksisteeri, vaid mõnesugused õiguslikud tagajärjed seonduvad tühise abieluga alati. Nii kõigepealt käibe huvides seadus (BES art. 120) määrab, et abielu tühiseks tunnistamine ei riku kõrvaliste isikute õigusi, s. t. et need (muidugi mitte teades abielu tühisust?) võivad oma nõudmisi teostada abikaasade varanduse kallal neil alustel ja ulatuses, nagu siis, kui abielu oleks kehtiv¹.

Rohkem efekte saavutab aga tühine abielu siis, kui vähemalt üks abiellujatest ei olnud teadlik abielu tühisuses ta sõlmimise ajal. Säärast tühist abielu hüütakse doktriinis putatiivseks abieluks. Terminoloogilise täiendusena lubatagu nimetada säärast abielu ühekülgselt putatiivseks abieluks, kui üks pool polnud teadlik tühisusest, kahekülgselt putatiivseks — kui kumbki pool polnud teadlik.

Et suuremas hulgas tühise abielu juhtumeist vähemalt üks pool pole teadlik, või vähemalt protsessuaalselt on raske tõestada teadlikkust, siis õiguse tegeluses normaalseks tühise abielu tüübiks ongi putatiivne abielu. Õiguse normis on aga normaaltüübiks täiesti tühine abielu, sest ühe või mõlema poole hea usk annab sellele efekte juurde, komplitseerib pooltevahelisi suhteid. Seepärast vaatleme enne lühidalt, misgugused tulemused on sellel abielul.

¹ Ühe abikaasa hea usk modifitseerib aga tema vastutust, vt. art. 120, II lause.

2. — Seni kuni tühine abielu pole lõppenud ja tühiseks tunnistatud, annab ta väliselt abielu tagajärgi. Kui aga ta tühistatakse, siis seatakse asjad endisse seisundisse, nii nagu abielu polekski sõlmitud. Kuni ta aga püsib, tekivad säärase vahekorrad, nagu kehtivalgi abielul, nii abikaasade isikuõiguslikes kui ka varandusõiguslikes suhetes. Ka neist sündivad lapsed registreeritakse abieluliste seaduslike lastena. Naine omandab mehe riikkondsuse. Abielutruuduse murdmist karistatakse. Ja kõik muud era- ja avalikõiguslikud tagajärjed seonduvad sellise abieluga. Ja see abielu lõpeb nagu iga teinegi surmaga ja abielulahutamisega (vt. Abielusead. § 13 II l.). Lesk võib ennast lasta kinnitada pärijaks. Kui aga see abielu kohtu otsusega tühistatakse, loetakse abielu tühiseks algusest peale ja loendatud õigused tehakse tagasi. Naine kaotab mehe nime ja saab tagasi oma endise nime. Ta kaotab mehe riikkondsuse. Kui abielurikkumise pärast on tõstetud süüdistus, siis lõpetatakse see, karistuse kandmine pannakse seisma. Lesk kaotab õiguse pärandi peale. Lapsed loetakse vallaslasteks ega päri isa, vaid ainult ema järgi, samuti kaotavad isa nime (muidugi mõista alati mõlema vanema *mala fides*'i juhtumil; erandi moodustab teatavasti Abielusead. § 12 p. 1 juhtum). Abikaasad saavad tagasi varanduse, mis nad abiellu toonud, ühiselt omandatud vara jaotatakse pooleks (BES art. 118). Ühe sõnaga, kõik, mis on tagasimuudetav, muudetakse ära.

3. — Et abielu sõlmimine pole tavaline, käibeline toiming, vaid säärane, mis criti sügavasti mõjub isiku ellu, siis oleks eelkirjeldatud efektide häving ülekohtune ja raske säärase abikaasa jaoks, kes sugugi teadlik polnud abielu tühisusest selle sõlmimise ajal. Seepärast seadus nii meil kui mujal omistab heausulisile abikaasadele kehtiva abielu tagajärjed. Teisest küljest, seadusandja, pidades tühisteks sääraseid abielusid, mis sõlmitud vastu seaduse keeldu, mis hädaohtlikuks peetakse kas sotsiaal-hügieenilistel kaalutlustel või mis häirivad juurdunud veendumusi, ei omista siiski kõiki efekte isegi heausulisile abikaasale. Kõigepealt Abielusead. § 18 määrab, et naine saab endise nime, kaotades õiguse mehe nimele, vaatamata tema heale usule. Samuti ei tee Abielusead. § 19 laste määramist ühele või teisele abikaasale sõltuvaks abikaasade heast või halvast usust. Teiste tagajärgede suhtes teeb Abieluseadus viite tsiviilseadustele. Et aga viimastes

ainult abielu tsiviilõiguslikud tagajärjed on korraldatud, siis avalikõiguslike tagajärgede kohta tuleb meil järeldusi teha üldisest tühisuse mõistest.

Putatiivne abielu on puht-tsiivistlik konstruktsioon, sest ainult tsiviilseadustik (BES art. art. 117, 119, 120 jt.) teeb vahet teadmise ja mitteteadmise vahel, kuna avalikus õiguses seda vahet abielu efektide suhtes pole. Seega, kui abielu tühistatakse, siis putatiivse abielu puhul tsiviilõiguslikud tagajärjed jäävad jõusse, kuna avalikõiguslikud langevad ära, välja arvatud juhtumid, kus seadused peaksid sellist vahet teinud olema.

4. — Putatiivse abielu tingimusteks on eeskätt muidugi abielu registreerimine ja teiseks ühe või mõlema abikaasa hea usk, s. t. mitteteadmine abielu tühisusest selle sõlmimise momendil (BES art. 117). Mis puutub esimesse tingimusse, siis pole seda sõnaselgesti muidugi väljendatud, kuid see järeldub art. 117 sõnadest „abielu sõlmimisel“. Abielu sõlmimine on aga kehtiva õiguse järgi õiguslik toiming, mis toimub mitte ainult abiellujate eneste vahel, vaid sellest võtab aktiivselt osa perekonnaseisuametnik. Seepärast siis, et tühine ja putatiivne abielu võiks vähimaidki efekte luua, on vajaline ta sõlmimine seaduses ette nähtud korras perekonnaseisuametniku osavõtul. Kui aga keegi soovib abielu sõlmida ainult kirikliku laulatuse teel kas säärase usuühingu vaimuliku ees, kes pole õigustatud teotsema perekonnaseisuametnikuna, või isegi vaimuliku-perekonnaseisuametniku ees, kuid ilma seadusliku registreerimistoiminguta, siis on säärane abielu mitte enam tühistatav abielu, vaid täiesti, absoluutselt tühine toiming ja „abiellujate“ kooselu ei loo vähimaidki abieluõiguslike efekte, küsimata sellest, kas „abiellujad“ teadsid abielu tühisusest või mitte.

5. — Teiseks tingimuseks on abikaasa hea usk, mis põhineb mitteteadmisel abielu seadusvastasusest. Ehkki BES art. 117 avarasse formuleeringusse mahuks nii *ignorantia facti* kui ka *ignorantia iuris*, mis kokkukõlas oleks ka BES art. art. 2956 ja 2957-ga ja kuigi meie vanas doktriinis tõesti siin ei tehtud vahet õiguse ja fakti mitteteadmise vahel (vt. Erdmann, System I k., lk. 202), ei saa me nüüd, meie PS kategoorilise sätte põhjal enam arvestada õiguse mittetundmist. Seega siis tsiviilseadustes tarvitatud väljen-

dust „seadusvastasuse mitteteadmine“ tuleb tõlgendada ainuüksi *ignorantia facti* mõttes.

Mitteteadmine või teadmine abielu seadusvastasusest on õiguslikult tähtis abielu sõlmimise ajal. Pärast abielu sõlmimist teadasaamine sõlmitud abielu seadusvastasusest ei võta ära putatiivselt abielult seadusliku abielu efekte: *mala fides superveniens non nocet*. Putatiivse abielu efektide saavutamiseks on küllaldane ühe abielluja hea usk: nii lapse tunnistamiseks seaduslikuks abieluliseks lapseks ja kehtiva abielu õiguste omandamiseks ühe abikaasa isikus.

Asjaolud ehk faktid, mille kohta käib mitteteadmine, on Abielusead. § 12 loendatud tühistamise põhjused. Seega siis § 12 p. 1 põhjal, kui üks või kumbki abiellujaist ei teadnud kas enese või teise mittevastavusest abielu ea nõudelle, s. l. 18 resp. 16 eluaasta mitteomamist. Seadus ei tee mingit vahet eksimuse vahel enese või teise eluaastate kohta. Impuuberite seaduslikeks esindajate, vanemate või eestkostjate teadmine, kellest oleneb nõusoleku andmine abiellumiseks, putatiivselt abielult efekte ei võta, kuid neid võib võtta vastutusele tekkinud kahjude eest². Abielusead. § 12 p. 2 põhjal — kui abikaasad ei teadnud lähedase sugulus- või hõimlusastme olemasolu, mis takistab abiellumist. — Abielusead. § 12 p. 4 põhjal — kui üks või kumbki abikaasadest ei tea, et teine või mõlemad neist on abielus (bigaamia). Kõigi nende juhtumite puhul on kujuteldav nii ühepoolne kui kahepoolne putatiivne abielu ja seepärast on BES art. 117 teine lause kõigiti kohaldatav.

6. — Teiste tühistamis põhjuste hulgast tõstame välja aga Abielusead. § 12 p. 3 juhtumid. Nimelt vaimuhaiguse ja muul juhtumel, kus mõne kestva põhjuse tõttu abielluja ei suuda oma teo iseloomust ja tähendusest aru saada ega oma tegevust juhtida, ei saa juttugi olla tema teadmisesest abielu seadusvastasusest. Teadlik või mitteteadlik võib olla küll teine abikaasa, kes pole haige, kuid BES art. 117, mis määritleb putatiivse abielu mõiste ja efektid, on kirjutatud

² Eksimus eluaastate suhtes võib tekkida ekslikust sissekandest sündimiste registrisse või võltsimisest. Viimasel juhtumil, näit. kui naise vanemate või teiste tema abiellumisest huvitatute poolt on ette võetud võltsimine, kuna naine seda ise ei teadnud, siis kuigi art. 119 põhjal mees on naist kohustatud alimentima, võib ta võltsimises süüdlaste käest nõuda kahjutasu.

sääraste juhtumite jaoks, kus mõlemad pooled võivad olla teadlikud või mitte-teadlikud. Et vaimuhaige (teised § 12 p. 3 juhtumid jätan kõrvale, sest mitte arst olles ei või ma väita, kuivõrra nad on samastatavad vaimuhaigusega) poole suhtes ei saa kujutella, et ta võiks olla teadlik, sest ta ei suuda aru saada oma teo iseloomust, siis ei saa ta kunagi olla halvast usust, järelikult art. 117 efektid peavad alati langema tema kasuks, ehk teiste sõnadega, vaimuhaige abielu peaks olema alati putatiivne.

Kuid niisugune pole seaduse mõte, sest art. 117 on kirjutatud selgemõistuseliste ja tahtevabade abiellujate jaoks. Ajalooliselt olgu art. 117 selgituseks öeldud, et art. 117 redigeerimisel ei peetudki silmas mõistushäire põhjusel tühistatavaid abielusid; peeti vaid silmas neid juhtumeid, mis Ev. lut. kiriku seaduses loendatud, ja kõik need juhtumid olid säärased, kus abiellujad selge mõistuse juures abielu sõlmisid, ja tühistamise põhjusteks olid kas usulisil, kõlb-
lail jne. kaalutlustel loodud abiellumise keelust üleastumised (lähedane sugulus ja hõimlus, luterlase abiellumine paganaga, bigaamia, abielurikkuja abiellumine kaassüüdlasega; vt. Ev. lut. kiriku sead. §§ 206, 208, 211, 212, 214).

Vaimuhaige abiellumine on tühine juba üldistel alustel, sest kõik, mitte ainult käibelised, vaid ka perekonnaõiguslikud vaimuhaige toimingud on tühised (vt. BES art. art. 502, 2914; art. 175); nad on tühised mitte ainult vaimuhaigeks tunnistamise määrusest alates, vaid ka enne seda, välja arvatud need, mis sooritatud selgetel vaheaegadel (art. 502).

Abieluseadus, kui ta jätab tühiste abielude tsiviilõiguslikkude tagajärgede lahendamise tsiviilseaduste hooleks, ei saada mitte ainuüksi BES art. 117 juurde, vaid üldse tsiviilseaduste juurde ja seaduse rakendaja ülesandeks on igal tühisuse põhjuse juhtumil kaaluda, missugused tsiviilseaduse normid tulevad tarvitusele *in concreto*. Kahtlus meie väite üle võiks tekkida sel põhjusel, miks Abieluseadus vaimuhaiguse juhtumit, mis niikuinii oleks tühisuse põhjuseks üldistel alustel, koos teiste põhjustega loendab; ja kui ta seda on teinud, siis võidakse sellest järeldada, et ta seda juhtumit samuti käsitleb kui teisigi tühistatavaid abielusid ja järelikult allutab ta BES art. 117 II lause sättele. Selle võimaliku kahtluse ventileerimiseks olgu järgmist tähendatud. Kui Abieluseadus vaimuhaiguse juhtumit on veel eraldi maininud,

siis on ta seda teinud üldsuse huvides sotsiaalhügieenilistel kaalutlustel ja absoluutselt keelates sellise abielu. Seepärast on erandina vaimuhaige muude toimingute tühistamise kor-
rast, mille järgi see toimub ainult asjast huvitatud era-
isikute või vaimuhaige hooldajate algatusel, siin tühistamise
algatus antud ka riikliku võimu esindajale — prokurörile.
Seega siis tavaline tsiviilõiguslik tühisus pole siin mahen-
datud, vaid vastuoksa teritatud avalikõigusliku algatusega.
Teisest küljest, erandina tavalisest tsiviilõiguslikust tühisu-
sest, mille tunnistamine võib toimuda mitte ainult *ad hoc*
tunnistamise otsusega, vaid ka *incidenter*, peab siin toimu-
tu tühistamine toimuma ainult kohtuotsusega. Ka see on hästi
seletatav, sest esiteks abiellumine on ülitähtis ja isiku õigus-
tesse sügavale tungiv toiming ja teiseks formaalne, avaliku
võimu — perekonnaseisuametniku — osavõtmisel soorita-
tud toiming, millest ka kõrvaliste isikute huvid on puudu-
tatud; seepärast ei saa siin leppida lihtsa, *incidenter*, toimuva
tühiseks tunnistamisega, vaid seadus nõuab täpsat, vormilist
tühistamise korda. Kuid kõigest sellest ei järeldu veel, nagu
ei oleks vaimuhaige abielu tühine üldistel alustel; see-
pärast ei saa ka väita, nagu peaks vaimuhaige abielu tingi-
mata alluma BES art. 117 II lauses väljendatud sättele.

Neil kaalutlustel ei anna ka teise poole *bona fides* temale
kehtiva abielu efekte. Iseasi on küll laste õiguste küsimus,
kuid need on kaitstud erinormidega, art. 163 p. 2-ga.

7. — Mis puutub tõestamise koormusse, siis esialgu võiks
arvata, et see, kes mõnd õigust tahab tühisest abielust tule-
tada, peaks ka selle aluse tõendama. Seega siis, kes tahab
väita, et abielu, mis tühistatud ja seega enamiku oma efek-
tidest kaotab, oli siiski tema poolt kehtivaks peetav abie-
lu kehtivusetuse põhjuse mitteteadmise tõttu, et see peab siis
oma mitteteadmist tõestama, näit. tõestama, et ta ei teadnud
kas enese või teise abikaasa impuberteeti, lähedast sugulust,
teise abielu olemasolu. Et aga mitteteadmist kui negatiivset
asjaolu on raske tõestada ja et tavaliselt *bona fides* oletatakse
kuni vastupidise tõestamiseni, siis on õigem ka siin tõestuse
koormus veeretada vastase peale, kes peab tõestama, et
õiguste väitja oli teadlik abielu takistusest. Et naga teadmine
on inimese sisemine psühholoogiline protsess, siis ei saa
muidugi seda absoluutse täpsusega tõestada, vaid küllaldane
peaks olema, kui vastaspool ette toob säärased asjaolud, mil-

ledel teine pool võis olla või pidi olema teadlik takistavatest põhjustest.

8. — Putatiivse abielu efekte. BES art. 117 II lause kohaselt on putatiivsel abielul kehtiva abielu mõju, kas mõlema või ühe abikaasa suhtes. Sellega on aga liiga palju öeldud, sest mitte kõik kehtiva abielu tagajärjed ei seendu tühistatud putatiivse abieluga (näit. nimeõigus kaob, Abielusead. § 18, kaovad ka kõik avalik-õiguslikud tagajärjed), teiseks on meie arvates putatiivse abielu tagajärgede ulatus piiratud ka ajaliselt. Meie arvates piirduvad putatiivse abielu efektid abikaasade suhtes ainult nendega, mis tekkinud abielu kestel.

Sellest tuleb kehtiva õiguse seisukohalt järeldada, et tühine abielu, ka putatiivne, ei evi enne abielu sündinud vallaslast legitimeerivat jõudu. Selle väite kinnituseks olgu loodud BES art. 148 ja art. 173. Esimese järgi seaduslikult kihlatute laps saab abieluliseks, kui ta vanemad pärast abielluvad. Seadusliku kihluse all tuleb mõista vastastikust lootust abielluda, kui see abielu seaduse poolt keelatud pole. Teise järgi vallaslaps saab abieluliseks, kui ta vanemad hiljemini astuvad seaduslikku abiellu. Tühistatav abielu on aga BES terminoloogia järgi seadusvastane abielu (vrd. art. 117). Venekeelses BES redaktsioonis puudub küll sõna „seaduslik“, see on aga saksakeelses, kuid pole kahtlust, et siin ka venekeelse teksti järgi tuleb mõista kehtivat abielu. See vaade on juba endise balti doktriini poolt omaks võetud (vt. Kupfer, Z. d. Rechtswissenschaft N 8, lk. 85). Ühel juhul siiski annab muidu tühistatav abielu enne seda sündinud lastele abielulise lapse õigused, see on Abieluseaduse § 12 p. 1 juhtum. Kui alla 18 resp. 16 a. vanuste abielust naine jääb rasedaks ja seepärast abielu muutub kehtivaks, siis tuleb arvata, kui samadest vanematest sündinud enne abielu laps, et ka see laps saab seaduslikuks.

Et putatiivne abielu ei laienda oma efekte aega pärast abielu lõppemist, võime tõendada mitmel kaalutlusel. Esiteks, putatiivne abielu on ikkagi kehtivusetu abielu ja selliseina, kui ta tegelikult lõpeb, peavad kaduma senikestnud abikaasalikud vahekorrad ja nende järeldused. Teiseks, kehtivusetu abielu ei saa omada enam tagajärgi kui kehtiv abielu, mis lahutatud. Erandiks üldreeglist on mehe poolt

naisele alimentide andmise kohustus, mis teatavail alustel võib kesta edasi ka pärast abielu lõppemist. Kuid selle kohustuse määrab erinorm, art. 119; nõnda võib järeldada, et seadus seda kohustust art. 117 ei hõlma.

9. — Tühine abielu, kuigi putatiivne, lakkab produtseerimast efekte enda lõppemisega. Lõppemise viisid on ühe abikaasa surm, abielu lahutamine ja kohtulik tühistamine (vt. Abielusead. § 13; Wolff, Lehrbuch des bürgerlichen Rechts II, 2, lk. 81—82).

Eelöeldust selgub, et tühistatavast abielust abikaasad ei oma pärimisõigust teise abikaasa järgi. Igatahes on selge, et nad selle kaotavad, kui nad surevad pärast tühistamisotsust. Nende lapsed ei kaota aga seda, vaid säilitavad ta mõlema abikaasa järgi, sest nad on oma seaduslikkuse omandanud ja säilitavad selle vaatamata vanemate omavahelise vahekorra lõppemisele. Kui aga üks abikaasadest on surnud enne abielu tühistamist, siis senise arvamuse järgi järelejäänud abikaasa loetakse leseks (Erdmann I, lk. 458 jj.), ja lesena pärib mehe järgi.

Meie arvates ei tohi siiski nii lihtsalt küsimusest üle minna. Abielu tühistamise otsusel on kaks funktsiooni — ta deklareerib, et abielu on tühine ja teiseks lõpetab ta senipüsinud kooselamise, seega muudab senise vahekorra. Kui aga abielu on lõppenud enne tühistamisotsust, siis need efektid, mis teise abikaasa surma järel olid teisele tekkinud, kaotavad kehtivuse, sest tühistamisdeklaratsioon mõjub tagasiulatuvalt, järelikult vahepeal toimunud pärimine tühistub ja pärand tuleb välja anda tõelisile pärijaile.

Kui kehtivusetust abielust järelejäänud abikaasal oleks tõesti pärimisõigus, siis oleks seadus mõne sättegagi seda korraldanud. Nüüd aga oleks pärimine mõnel kehtivusetu abielu juhtumil päris absurdne ja teostamatu, nimelt bigaamia juhul. Mees on sures maha jätnud kaks abikaasat, ühe seaduslikust, teise kehtivusetust abielust, kus naine oli heas usus. Kuidas on siin pärimine võimalik, kui seadus kõneleb ülejäänud abikaasast, s. t. ühest isikust ja korraku mitme lese pärimisele pole vihjatud, ja see polegi konstrueeritav? Kuidas saab kummalegi lesele näit. art. 1722 põhjal jätta mehe varandusest kogu vallasvara? Kui tahetakse küsimusest üle saada sel teel, et jagatakse kogu vallasvara pooleks kahe lese vahel, siis missugusel alusel seadusliku

naise õigusi on vähendatud? Või kuidas saadakse üle raskusest, mis tekiks lasteta seadusliku lese ja lastega mitte-seadusliku lese koospärimise õigustest? Esimesel on õigus 1 aasta 6 kuud pärast mehe surma kasustada kogu tema varandust, lastega lesel aga õigus jagamatult mehe varandust vallata, valitseda ja kasustada, nii kaua kui ta seda soovib (vt. BES art. art. 1711, 1722, 1772). Kuidas saaks siin lese õigusi poolitada? Et see on võimatu, siis tuleb sellest, et seadus niisugust võimalust üldse ette ei näe. Ja kui pole pärimisõigust bigaamia juhtumil, miks peab see olema siis teistel juhtumitel? Art. 117, mille koostamise ajal silmas peeti teiste tühiste abielude kõrval ka bigaamset abielu, ei tee aga nende vahel mingit vahet. Ja seda polegi vaja, sest art. 118 näeb ette varavahekordade likvideerimise korra, mida rakendatakse igal juhtumil, sõltumata abikaasade heast või halvast usust: kumbki abikaasast saab tagasi kõik selle, mis ta toonud abiellu selle alguses või kestel; see aga, mis ühiselt omandatud, jagatakse pooleks. See lahendus on hästi rakendatav ka bigaamia puhul: kumbki leskedest saab oma varanduse tagasi ja sellest, mis kumbki lesk koos abikaasaga oli omandanud, saab poole.

Peale kõige muu, Abieluseadus ise vihjab sellele, et lühisest abielust pärast ta lõppemist surma läbi ei jää järele pärimisõigust lesele, sest ta näeb ette pärast ühe abikaasa surma protsessi jätkamist või algatamist asjast huvitatud eraisikute poolt. Mis mõte oleks asjast huvitatud isikult asja algatada, kui ainuke efekt, mis surmale järgneb — pärimisõigus — kuuluks tühisest abielust lesele? On ju tõsi, et lesk, kui abielu pole tühistatud, võib edasi kanda mehe nime, kuid selle õiguse tühistamisest mingisuguseid õigusi asjast huvitatud eraisikud endale ei tuletata, sest asjast huvitatud eraisikuks seaduse mõttes tuleb pidada neid, kes kehivusetu abielu tühistamisest endale varandusliku väärtusega õigusi tuletavad.

10. — Olles teinud kindlaks, et putatiivne abielu loob õiguslikke tagajärgi ainult selle abielu tegeliku kestuse ajal, võime väita, et üle selle aja ta tekitab ainult efekte seaduse sõnaselge sätte põhjal. Ainsaks tsiviilseaduste poolt antud tagajärjeks on art. 119 põhjal õigus naisel, kes polnud abielu sõlmimise ajal teadlik abielu seadusvastasuses, saada mehelt alimente, kui naisel enesel pole varandust ja kui ta

vajab alimente, kuni ta uuesti abiellub. Mehe teadlikkus või mitteteadlikkus pole oluline.

Kõik aga, mis oli toimunud abielu tegeliku kestuse ajal, jääb jõusse, kas mõlema abikaasa suhtes — kahekülgse putatiivse abielu juhul, või ühe suhtes — ühekülgse putatiivse abielu juhul, või nad lõpevad samuti kui kehtivagi abielu puhul, näit. lahutamise korral.

Ka suhetes kolmandate isikutega modifitseerib seadus abikaasade vastutuse ühe abikaasa hea usu korral; kuid siin mõjub ühe abikaasa hea usk vastupidiselt üldreeglile, sest heausuline abikaasa ei vastuta oma varandusega teise abikaasa poolt sõlmitud kohustuste eest. Seni aga, kuni abielu püsib, on vastutus nagu kehtivagi abielu puhul (vt. G ü r g e n s, Eheliches Güterrecht, lk. 130).

11. — Kohtu- ja siseministeeriumi juures tsiviilseadustiku koostamiseks moodustatud komisjoni poolt välja töötatud Perekonnaõiguse eelnõus on tühiste abielude osa paremini korraldatud kui kehtivas õiguses. Eelnõu määrused kõnesolevas küsimuses on mõjustatud peamiselt Saksa ja Helveetsia tsiviilseadustikest, mis reguleerivad kehtivusetut abielu palju otstarbekohasemalt kui seda teeb BES. Toome ära eelnõu mõned normid, mis otseselt puudutavad meie poolt käsitletud teemat.

§ 321¹. „Abielu tühiseks tunnistamist sisaldava kohtuotsuse seadusejõusse astumisega loetakse abielu tühiseks algusest peale. Enne seda on aga tühisel abielul kolmandate isikute suhtes seadusliku abielu jõud, olgu siis et kolmas isik abielu tühisust teadis või teadma pidi.“

Kui võrrelda tsiteeritud §-i BES art. art. 117 ja 120-ga, siis selgub eelnõu paremus esiteks seepoolest, et ta tühistab mitte ainult varavahekorrad, vaid üldse kõik abielust tekkinud vahekorrad, teiseks seab ta kolmandate isikute õigused sõltumusse nende heast või pahast usust, kuna BES kolmandate isikute õigused seab sõltumusse mitte nende, vaid teiste, s. o. abikaasade heast või pahast usust (art. 120).

§ 322. „Kui tühise abielu sõlmimisel vähemalt üks abikaasa oli heas usus, siis k ö r v a l d a t a k s e abielu tühiseks tunnistamise juhul vahekorrad abikaasade vahel samade määruste järgi nagu abielu lahutamisel. Kui aga mõlemad abikaasad abielu sõlmimisel olid pahas usus, siis ennistatakse abielu

tühiseks tunnistamise juhul abikaasade vahekorrad, nagu poleks abielu olemaski olnud.

Abielu tühiseks tunnistamise juhul saab naine tagasi perekonnanime, mis tal oli enne sellesse abiellu astumist.“

Ka see säte on järjekindlam kui BES oma. Ainult arvame, et tsiteeritud §-i esimeses lõikes on kirjutusviga, sest me ei usu, et putatiivses abielus võetakse ette tühistamise puhul ainult vahekordade kõrvaldamine, vaid ka nende korraldamine. Meie arvates tahtsid eelnõu autorid sarnastada tühise, kuid putatiivse abielu tagajärgi abielu lahutuse lagajärgedega, pannes tühisuses teadliku poole peale need kohused, mis abielu lahutusel pannakse süüdlasele poolele, s. t. peamiselt alimentimise kohustise. Enne eelnõu saamist seaduseks, tuleks kaaluda ka seda, kas pole otstarbekohasem, ka mõlema poole hea usu korral kõrvaldada kõik vahekorrad, nagu abielu polekski olnud, Saksa BGB eeskujul. Tühine abielu, isegi mõlema poole hea usu korral, on ikkagi tühine, kuna ühe poole paha usk ja teise poole hea usk nihutab pahausulise poole kohused süüdluse pinnale. See pole enam abielu, mis üht abikaasat kohustab teisele ülalpidamist andna pärast abielu lõppemist, vaid vastutus selle eest, et tühisuses teadlik pool teise poole head usku kurjasti tarvitab. Kui aga mõlemad pooled olid heausulised, siis pole kumbki süüdi ega peaks olema ka kohustisi teise poole vastu, samuti kui kohustisi pole abielulahutuse korral, kui kumbki pool lahutuses süüdlane pole.

§ 326. „Tühisest abielust sündinud lapsed loetakse abielulisteks, vaatamata nende vanemate heale või pahale usule...“

BES teatavasti tunnistab tühisest abielust sündinud lapse abieluliseks ainult siis, kui vähemalt üks vanematest polnud teadlik abielu tühisusest. Kahtlemata eelnõu määrus laste kohta on järjekindlam ja õiglasem kui kehtiva seaduse oma. Kui abielu tühistatakse, siis *de lege ferenda* emba-kumba, kas lapsed igal juhtumil tunnistatakse mitteabielulisteks või alati abielulisteks, sest vanemate teadmine või mitteteadmine ei pea mõjuma kolmandate isikute, ka laste õigustesse. Loo-gilise järeldusena tühise abielu mõistest peaks olema laste mitteabielulisteks pidamine. Et aga abielu on registreeritud, et abielu kestel sündinud lapsed kantakse registrisse abielulistena, siis ei pea nende õigused, mis kord omandatud,

enam kaduma; see on analoogiline muude kõrvaliste isikute õiguste kaitsega, mis ei olene abikaasade heast või pahast usust. Õiglane on ta samadel kaalutlustel, nagu üldine püüd anda kõigile lastele abieluliste laste õigused ka väljaspool abielu.

Vekslikäendus.

I. Tjutrjumov.

I. Vekslikäendus on vekslijärgse kohustuse üheks elemendiks, mis tuntud avalil nime all¹. Tema eesmärgiks on kindlustada usaldust vekslil järgi kohustatud isikule. Vekslil järgi maksimine võib olla tagatud käendusega nii vekslil väljaja kui ka iga vastutava pealdaja² eest; vastava märkme puudumisel, keda käendatakse, loetakse käendus vekslilväljaja eest antuks³, mis on seletatav seega, et seaduse vastaval presumptsioonil püütakse käendust tõlgendada suunas, mis on kasulikum vastutavate isikute kõige suuremale hulgale⁴.

1902. a. Vekselseaduse järgi on käendaja olukord erinev olukorrast endise (1893. a.) Vekselseaduse järgi, mis nägi ette käendaja vastutust ainult käendatava maksujõuetuse korral (art. 93). Vekslikäendaja vastutus erineb üldise tsiviilõigusliku käendaja vastutusest seega, et viimasel puhul tekib vastutus konkursi lõppemisel, kuna vekslikäenduse puhul tekib ta konkursi avanemisel. 1902. a. seadus, lähendades avalit tähtajalisele käendusele, määrab vekslikäendaja vastutuse üheaegaliselt ja ühiselt peavõlgnikuga⁵. Käendaja vastutab täpselt samuti nagu isikki, keda ta käendab. Pärast vekslil lunastamist astub käendaja vekslivaldaja õigustesse nii käendatu suhtes kui ka kõigi nende isikute suhtes, kes vastutaksid käendatu ees, kui viimane ise oleks vekslil lunastanud (art. 59). Siit järgneb, et käendaja vastutus pole mitte subsidiaarse loomusega kohustus (kändatu maksujõuetusel), vaid

¹ Sõna „aval“ on tuletatud prantsuse sõnast „a valoir“ (Boistel, *Precis de droit commercial*, lk. 542) või „faire valoir“ (Lijon-Caen et Renault, *Traité de droit commercial*, IV, lk. 222).

² Pealdis — pealkiri (vene k. nadpis); pealdaja — pealekirjutaja (nadpisatel).

³ Ustav o vekseljah, art. 57.

⁴ Šeršenevitš, *Kurs torgovago prava*, III k., lk. 152.

⁵ Tsiv. Kass. Departemangu otsus 1878, nr. 272.

sõltumatu nagu isikul, keda ta käendas. Art. 59 mõttest nähtub, et käendaja juriidiline olukord on samane käendatu olukorraga ja selle järgi, kas on tegu veksliväljajaga või pealdajaga. Seega, kui käendaja vastutab pealdaja eest, siis viimase vastutuse äralangemisel (näit. veksliväljajaga protestimata jätmisel) langeb ära ka käendaja vastutus. Teine on olukord, kui on tegu veksliväljajaga käendajaga: veksliväljajaga vastutus jääb püsima ka veksliväljajaga protestimata jätmisel, seega ei vabane siis vastutusest ka käendaja. Samase erinevusega on meil tegu ka aegumistähtaegade puhul, vastavalt sellele, kes on käendatu (mis seisukoht on korduvalt väljendunud ka ex-Vene Senati otsuseis⁶).

Avali juriidilise loomuse määritlemisel peame peatuma prof. Šeršenevitši vastavil seletusel⁷. 1902. a. seaduse motiivid ütlevad, et „uue Veksliseaduse põhimõtte avaldub selles, et vekslikäendus pole mitte subsidiaarne (täiendav), vaid sõltumatu kohustus“. Seega „motiivid samastavad kohuse subsidiaarse ja täiendava omaduse, kuigi need on kogumi isesugused. On täiesti õige prof. Šeršenevitši seisukoht, et 1902. a. Veksliseadusega antud avali konstruktsioonis saab eitada vekslikäenduse subsidiaarset tunnust, kuid mitte tema täiendavat loomust. Art. 59 järgi vastutab käendaja täpsalt samuti nagu käendatavgi. Avali täiendav loomus avaldub aga veel palju markantsemalt, kui kõrvutame 59. art. teksti sõnadega, millega seadus iseloomustab pealdajate vastutavust, mis omab tõelise sõltumatuse loomust: „nagu oleks igaüks neist eraldi võtnud endale iseseisva kohustuse“⁸. Siit nähtub, et veksliväljajaga on õigustatud nõudma avalistilt tasumist samal ajal ja samas ulatuses nagu peavõlgnikultki. Ta pole kohustatud pöörduma nõudega esmajoones peavõlgniku vastu ja alles siis avalisti vastu. Kuid seaduse samadest sõnadest nähtub samuti, et avalisti kohustus on ainult täiendav, mispärast peakohustuse tühisus (näit. veksliväljamine alaealise poolt) toob endaga kaasa ka täiendava kohustuse tühistamise⁹.

⁶ Tšiv. Kass. Departemangu otsus 1911, nr. 27; Senati otsus 1911. a. 27. mailt Vilsoni asjas 1911, nr. 2742; 1. II 1918 Škurovitši asjas 1912, nr. 9939.

⁷ Šeršenevitš, Kurs torgovogo prava, III k., lk. 153.

⁸ Šeršenevitš, *ibid.*

⁹ Saksa kohtupraktis on erinev meele seisukohast; vt. Staub, Kommentar, art. 81; Wächter, Wechselrecht, lk. 440.

Käendaja vastutavuse suhtes veksliväljaja eest on juriidilises kirjanduses lahkarvamusi. Nii väidab Nolcken¹⁰, et art. 73 järgi võib veksliväljaja käendajalt nõuda vekslilunastamist ainult siis, kui veksliväljaja ei lunasta vekslit tähtpäevaks ja see fakt on tõestatud vekslilunastamisega, mispärast veksliväljaja käendaja vabaneb ka igasugusest vastutusest, kui jäetakse teostamata mittemaksmise protestimine. Sellele seisukohale on aga vastu vaieldud rida vene juriste¹¹, väites, et art. 59 antud nõuet — käendaja vastutab samuti kui käendatu — ei saa muuta art. 73, mille ülesandeks pole üldse selitada, kelle vastu peab teostama protestimise, vaid ta räägib ainult sellest, millised on protestimise tagajärjed. Seda artiklit tuleb tõlgendada selles mõttes, et ta räägib protestimisest nende käendajate vastu, kelle suhtes tuleb protestimine teostada nõudeõiguse alaldamiseks nende vastu, s. o. pealdajate käendajate vastu, kuid mitte veksliväljaja käendaja vastu. Sääraselt on see küsimus lahendatud Saksa kohtupraktises¹². Samuti lahendas seda ka ex-Vene Senat¹³, tähendades muu seas, et art. 73 väljendit „pealdajate ja käendajate vastu ühe aasta jooksul, arvates protestimise päevast“ tuleb mõista süüraselt, et ühe aasta jooksul, arvates protestimise päevast, tuleb nõue esitada pealdajate käendajate vastu, sest selle lause teissugune tõlgendamine on otseses vastuolus art. 59 mõttega, mille järgi veksliväljaja käendaja vastutab samaselt nagu veksliväljajagi.

Prantsuse juristide seas püsib vaade, mille järgi aval ühendatakse indossamendiga üldise nimetusega — pealdajad. Säärane ühendamine on aga vastuolus indossamendi loomusega, millele on omane sõltumatus ja mille olemasolul indossant võib end kaitseda ainult säärase vastuväidetega, mis tekivad tema vahenditult suhteist vekslivaldajaga¹⁴, kuna avalist võib kasustada ka sääraseid vastuväiteid, mis teki-

¹⁰ Nolcken, Ustav o vekseljah, lk. 108.

¹¹ Kaminka, Ustav o vekseljah, lk. 151; Dobrovolski, Ustav o vekseljah, märkus art. 59-le; Beljatski, Pravo 1904, nr. 52; Seršenevitš, Kurs, III k., lk. 156.

¹² Staub, *ibid.*, art. 81; Wächter, *ibid.*, lk. 440.

¹³ Vt. ülemal 6 ja Senati otsus 12. II 1908, Baikovski asjus 1907, nr. 8082.

¹⁴ Ustav o vekseljah art. 38; vt. Senati otsus 1. II 1918 Škurovitšil asjas, 1912, nr. 9939.

vad selle isiku suhteist vekslivaldajaga, keda ta käendas¹⁵. Viimasel ajal on aga ka prantsuse¹⁶ ja itaaliä¹⁷ juristide seas indossamenti suhtes omaks võetud vaade, mis näeb temas täiesti sõltumatut vekslijärget kohustust.

II. Avalistina võib esineda ainult isik, kes pole sama vekslil järgi millekski kohustatud mõnel muul alusel ja ainult alamal seisev pealdaja võib käendada ülemalseisvat pealdajat või trassanti¹⁸. Vekslikäendus — et omaks vekslijõudu — võib olla ainult säärane, mis tehtud seadusega määratud kujul ja ainult sel juhul ta võib evida seaduses ette nähtud tagajärgi¹⁹. Käendus antakse käendaja allkirjaga erilise pealdisena, mida nimetatakse käenduspealdiseks (art. 57), kusjuures pealdise näitena tuuakse: „Käendan selle eest.“ Seadus ei nõua aga käenduspealdise tegemist erilises vormis, on vaid vajalik, et see oleks tehtud küllalt arusaadaval kujul. Ebaoluline on, kas pealdis on tehtud vekslil esiküljele või pöördele²⁰; nõutav on vaid, et see oleks igal tingimusel vekslil, s. o. kas vekslilangil või lisalehel (vekslijätkul), näit. Ungari Veksliseadus (art. 66), Itaalia Kaubandusseadus (art. 274) jt.; kunagi ei või aga lubada pealdise andmist eri lehel, mis nõudest on küll mööda läinud mõned seadustikud²¹. Kui vekslile antud allkirjal puudub käendust tõendav märge, siis ei saa seda ka arvata käenduspealdiseks. On käendus antud eri lehel, siis määritletakse käendus tsiviilseaduste järgi²².

Mis puutub käskvekslite käendusse, siis art. 57—59 sätted on kohaldatavad ka nende suhtes seega, et käenduse võib anda ka vekslivastuvõtja eest, kuid mitte maksja eest, ja kui käenduspealdises pole mainitud, kelle eest see antud, siis loetakse ta antuks vastuvõtja eest (art. 104). Maksja käendamise pole lubatud seni, kuni ta pole vekslit vastu võtnud.

¹⁵ Grünhut, Wechselrecht II, lk. 23—24; teisel seisukohal samas küsimuses Vivante, Trattato del diritto commerciale, III, lk. 345.

¹⁶ Thaller, Traité élémentaire de droit commercial, lk. 700.

¹⁷ Vivante, *ibid.*, lk. 274.

¹⁸ Seršenevitš, *ibid.*, III, lk. 155.

¹⁹ Senati otsus 23. VIII 1907; nr. 4819, 1906.

²⁰ Staub, *ibid.*, art. 81, § 38.

²¹ Prantsuse kaubandusseadus § 142 p. 1; Hollandi kaubandusseadus § 181 jj.

²² Senati otsused 1875 nr. 149 ja 198; 1880 nr. 267.

Art. 104 säärane järeldus on täiesti vastlav antud suhte loomusele, sest et käendus eeldab formaalselt kehtiva vekslkohuse olemasolu, mille täitmise eest siis käendaja vastutabki. Vekslivastuvõtmiseni maksja poolt pole viimasel mingit kohustust veksliväljajale.²⁵

III. Veksliväljajale on lubatud anda ainult veksliväljajale saadaoleva kogu summa, kuid mitte selle osade eest. Käendust võivad anda ka mitu käendajat, kuid veksliväljajale kullustamata (art. 58), mis nõue on 10. ja 17. art-s mainitud veksliväljajale jagamatuse põhimõtte edasiarendamine.

Veksliväljajale vastutab samuti kui käendatu, s. o. tema käest võib nõuda kõike seda, milleks on õigustatud regressant tagasinõudel.

Käendust võib anda igal ajal. Pole nõutav, et käendus oleks antud peakohustuse tekkimisel²⁶; teda võib anda isegi pärast maksumõeldust²⁷. Käendaja vastutuse tekkimiseks lihtvekslis veksliväljajale ja käskvekslis aktseptandi eest on vajalik veksliväljajale nõude pööramine esmajoones veksliväljajale ja aktseptandi vastu ja mittemaksmise konstateerimine protestimisega. Pole aga nõutav protestimine indossandi vastu, sest seaduse järgi on nõutav ainult üks protestimine, mis tõendab mittemaksmist veksliväljajale või aktseptandi poolt. Siinjuures võla osaline tasumine võlgniku poolt ei vabasta käendajat tähtpäevaks tasumata jäänud ülejäänud võlaosa maksmisest, kui ülejäänud võlaosa maksmise edasilükkamiseks pole saavutatud kokkulepet kreditoriga²⁸. Käendaja on veksliväljajale vastutaja isik ja seega 51. art-i alusel õigustatud veksliväljajale ostma²⁹. Veksliväljajale protestimisel on veksliväljajale õigustatud tõstma hagi kõigi veksliväljajale vastutavate isikute vastu ühiselt, kusjuures sääraste vastutavate isikute hulka peavad kuuluma ka käendajad. Pärast veksliväljajale tasumist omandab käendaja veksliväljajale õigused nii käendatu kui ka nende isikute vastu, kes vastutaksid käendatu ees, kui viimane ise oleks tasunud veksliväljajale (art. 59). Neid sätteid ei saa tähele panemata jätta veksliväljajale üleandmisel käendajale, kes rahuldanud veksliväljajale,

²⁵ Vt. Staub, *ibid.*, art. 81, § 5; Kaminka, *ibid.*, lk. 281.

²⁶ Vt. Staub, *ibid.*, art. 81, § 87; Wächter, *ibid.*, lk. 488.

²⁷ Vt. Feodorov, Vekselnoje pravo, lk. 402.

²⁸ Senati otsus 1905, nr. 3819.

²⁹ Senati otsus 1907, nr. 7348.

sest käendaja on kahtlemata vekslis esinev isik (art. 17) ja seepärast vekslit tagasiandmine temale pealdise järgi ei saa laiendada tema õigusi 34. art-i sätete vastaselt²⁸. Järelikult võib avalist regressiõiguse alusel nõuda ainult seevõrra, kuivõrra pidi maksma see, keda tema käendas, ja ühes seega peab tema tunnustama vastuväiteid, mis olid võimalikud tema poolt käendatud isiku vastu. Saksa ja Läti kohtupraktis on siin asunud seisukohale, et vekslit lunastanud avalisti suhete reguleerimine osalise rahulduse saamisel teiste sama vekslit järgsete võlgnikkude käest peab toimuma üldtsiviilõigusliku käenduse põhimõtete alusel, sest käendaja, tasudes endale võetud käenduskohuse alusel, ei omanda seega sõltumatuid vekslitjärgseid õigusi ega muutu seega vekslivaldajaks. Meil aga — art. 59 otsesel väljendusel — astub sama käendaja vekslivaldaja õigustesse²⁹.

Märkmeld KrS maksmapanemise seaduse kohta.

K. Grau.

Juba 1929. a. võeti Riigikogu poolt vastu uus Kriminaal-seadustik, mis samal aastal RT nr. 56 seadusena välja kuulutati. Tänapäev ei ole aga see kehtima pandud, vaid meil kehtivad ikka veel ajast mahajäänud võõravaimulised ja venekeelsed seadused. Oleks juba küll ülim aeg kiires korras mainitud nuhtlusseadustik kehtima panna, et eespool-tähendatud pahedest kriminaalõiguse alal vabaneda. Sise- ja Kohtuministeriumi juures selleks ellukutsutud komisjon on vastava seadusprojekti, mis koostatud prof. Saarmann'i poolt, läbi vaadanud ning mõningate muudatustega valitsusele esitanud Riigikogule esitamiseks ja vastuvõtmiseks. Loodame, et Riigikogu juba tänavu selle seaduse kiires korras läbi arutab ja vastu võtab ja seega võimaldab juba 1934. a. eestikeelse kriminaalseadustiku kehtimahakkamist, mis eriti vajalik meie noorema põlve juristidele, kelle vene keele oskus on õige puudulik ja seaduse mõistmiseks ja tõlgendamiseks kaugeltki küllaldane pole.

²⁸ Vt. Nolcken, *ibid.*, lk. 110.

²⁹ 1902. a. Veksliseadustiku ja Eesti 1932. a. Veksliseaduse erinevusi vt. Nõges, V.: Eesti uus Veksliseadus, „Õigus“ 1932, nr. 5.

Kriminaalseadustiku eelnõu §§ 1 ja 2 kohaselt hakkab 1929. a. KrS-ga ühel ajal kehtima ka eesti keelde tõlgitud ja meie oludele vastavalt parandatud KKS, mis Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastu võetud ja mis praegu redaktsioonikomisjonis, samuti Riigikogu poolt 1931. a. vastu võetud uus Vangistusseadustik, mis kohastatud meie oludele ja kokkukõlastatud KrS-s tunnustatud uute põhimõtetega — vangide kasvatuse ja paranduse printsiipidega.

KrS maksmapanemise seaduse projekt, mis 3. nov. 1933. a. esitatud Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule vastuvõtmiseks, on sisult õige laiaulatuslik — koosneb 117 paragraafist ja hõlmab peale KrS kõikide teiste meil kehtivate seadustikkude ja seaduste norme, mis kuidagi KrS-ga seoses. Ühtlasi KrS maksmapanemise seadustikuga tahetakse KrS-sse koondada kõik sätteod, mis teistes meil kehtivates seadustes ette nähtud. Siin on prof. Saarman tõesti suure töö lühikese aja jooksul ära teinud, mida komisjon omalt poolt läbi vaadanud ja viimistlenud.

Üldiselt pean tunnistama, et mainitud seaduse eelnõu on oma sisult vastuvõetav ja teda tuleb kui enam-vähem kordaläinua teost tervitada. Kuigi eelnõus leiduvad mõningad puudused, siis on neid võimalik Riigikogus parandada, ilma et selle all eelnõu kui ühtlane tervik kannataks. Eriti tähelepanu väärib eelnõu §§ 3 ja 4. Eelnõu § 3 näeb ette hulgaliste KrS paragraafide muutmist. Mõned neist eelnõus ettevõetud muudatustest on puhtredaktsioonilised. Paljudes artiklites on KrS kokkukõlastatud kehtivate eriseaduste normidega (§§ 98 — 105 jt.). Selles suhtes on KrS 3. peatükis §§ 98 — 105, milledes räägitakse sätteudest rahvaalgatamise, rahvahääletamise ja valimiste vastu, tarvilised täiendused KrS maksmapanemise seaduse eelnõus tehtud ja seejuures arvesse võetud peale sätteude rahvaalgatamise, rahvahääletamise või riigikoguvõimete vastu veel sätteod vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse ja kutseesinduskoja valimiste vastu. See parandus on tingimata vajalik ja otstarbekohane.

Kuid kõigele sellele vaatamata osutuvad ülaltähendatud artiklid praegu juba jälle puudulikeks, sest õiguslik elu on kiiremini arenenud ja eelnõu on juba sellest maha jäänud. Mõõdunud aasta oktoobrikuul vastuvõetud Põhiseaduse muutmise seaduse § 57 põhjal kutsuti ellu riigi kõrgema valitsemisvõimu uus instituut Riigivanema näol. Sellega seoses uue

põhiseaduse kohaselt on äsja Riigikogu poolt vastu võetud Riigivanema valimise seadus (RT 1934 — 5), mille vastu eksijaid KrS 3. peatükis ette nähtud alustel vastutusele võetakse, nagu see Riigivanema valimise seaduse §§ 68—76 ette nähtud. Järelikult on vajalik, et KrS ülaltähendatud artiklites Riigivanema valimisi eraldi mainitaks. Selle puuduse peab Riigikogu eelnõust kõrvaldama, sest vastasel korral oleks seadus ebatäppis ning süüteod Riigivanema valimise vastu KrS järgi karistamatud, mis aga kuidagi mõeldav ei ole. Neil kaalutlustel tuleks KrS muutmise seaduse eelnõus § 98 redigeerida järgmiselt: „Süüdlast avalikult ülespandud rahvaalgatamise, rahvahääletamise, Riigivanema või Riigikogu, omavalitsuse, vähemusrahvuse kultuuromavalitsuse või kutseesinduskoja valimiste üleskutsete, teadaannete või nimekirjade omavolilises mahavõtmises, katkirebimises või muutmises, või kihutuslööd tegeva organisatsiooni päralt oleva kirjanduse hävitamises või rikkumises karistatakse: arestiga mitte üle kuue kuu või rahatrahviga mitte üle viiesaja krooni.“ Samuti tuleks ka Eelnõus §§ 99—105 igal pool sõna „Riigikogu“ ette asetada sõna „Riigivanem“, seega oleks mainitud puudus eemaldatud neist artiklitest.

Kuid minule näib, et meie KrS kui ka KrS maksmapanemise seaduse eelnõus puudub vastav artikkel nende süütegude kohta, mis toime pannakse valimisi toimetavate asutiste — valimiskomiteede liikmete poolt. Viimaste vallaomavalitsuste valimiste puhul on õige palju seadusest üleastumisi just komisjoniliikmete poolt korda saadetud. Nimelt on mõnel pool valimisedeleid komiteeliikmete poolt seadusvastaselt valimiskasti paigutatud ja valimisedelitel teisel kandidaatide nimedele järjekorranumbreid ette kirjutatud. Neid süütegusid võib käsitada ametialaste kuritegudena ja analoogia põhjal süüdlasi ühes või teises paragraafis ette nähtud kuriteo mõiste alla viia, mis paljudel juhtumel on väga raske ja vaieldav. Et sääraseid arusaamatusi ei tekiks, oleks vajalik selliseid kuritegusid KrS-s eraldi mainida ja nende kuritegude jaoks vastav paragraaf eelnõusse koostada. Seega oleks iga komisjoniliige teadlik, missuguse karistuse alla ta langeb, kui ta seaduspäratult oma kohustusi täidab ja valimis- või rahvahääletusseaduse vastu eksib.

Et uue põhiseadusega maavalitsused ära kaotati, siis tuleks ka eelnõus neis paragraafides, kus räägitakse maa-

valitsusest või selle osakondadest, vastavad muudatused ette võtta ja nimetused nende organite suhtes eelnõust välja jätta. Näiteks § 49, milles räägitakse Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse § 42-st, tuleks kõrvaldada sõnad „maavalitsuse hoolekande osakondadele“.

Eelnõu koostajad ei ole üksnes KrS eeltähendatud piirides täiendanud, vaid on selle üksikutes artiklites isegi põhimõttelisi muudatusi ette võtnud, mis võivad Riigikogus uuesti suuri vaidlusi esile kutsuda ja seega seaduse vastuvõtmist kauemaks ajaks edasi lükata, mida aga praeguses olukorras kuidagi soovitavaks lugeda ei tule. Selline põhimõtteline muudatus on eelnõus tehtud KrS §§ 193 ja 194 suhtes. Riigikogu poolt vastu võetud KrS § 193 põhjal on abordi tegemine karistusest vaba, kui see on ema tahtel ette võetud enne kolme kuu möödumist, arvates raskejalgseks jäämisest, kuna eelnõu samas paragraafis on öeldud, et ema, kes süüdlane oma raseduse tahtlikus katkestamises, karistatakse: arestiga mitte üle kuue kuu. Nii siis on eelnõu järgi aborditegemine karistatavaks loetud, kui see ka enne kolme kuud ette on võetud, arvatud raseduse algusest. Järelikult on eelnõu koostajad põhimõtteliselt hoopis vastupidisele seisukohale asunud sellele, mida omaks võttis abordi suhtes Riigikogu. Oma motiivides mainitud artikli kohta tuuakse ette, et „abordi karistuse normid on muutmisele võetud, arvestades asjaolu, et peale Kriminaalseadustikus läbiviidud abordi osalist karistamatust on võrdlemisi palju vaidlusi selle instituudi sarnase lahendamise viisi vastu tõstetud ja tõesti paistab küsitav olevat, kuivõrt õiguspoliitiliselt soovitav oleks, et meie oma Kriminaalseadustikuga katsumise selles küsimuses ette sammuda Lääne-Euroopa riikidest. Uues redaktsioonis on abort ähvardatud arestiga. Sarnane võrdlemisi kerge sanktsioon jätab võimaluse mitte ainult piirduda mõnepäevalise kinnipidamisega, vaid ka seda veel määrata tingimisi. Selle tõttu jääks alale ainult formaalne keeld abordi toimepanemise suhtes ja väga küsitav on, kas ühiskond meie oludes sarnasest formaalsest keelust loobuma peaks, seda nähtust seega otseku soovitavaks tunnistades“.

Mina ei taha siinkohal esitatud põhiste juures pikemalt peatuda, kuid pean tähendama, et need eelnõu motiivides esile toodud seisukohad omal ajal Riigikogus suuri vaidlusi esile kutsusid ja põhjalikkude ning igakülgete kaalutluste

järe! Riigikogu enamus otsustas abordi tegemist enne 3 kuu möödumist, rasedaks jäämisest arvates, mittekaristatavaks teoks lugeda. Neid küsimusi nüüd jälle uuesti arutama ja üles soojendama hakata oleks üleliigne ning need võiksid jälle uued vaidlused päevakorraks kutsuda ja seega eelnõu vastuvõtmist pikendada. Pealegi on raske uskuda, et Riigikogu omast seisukohast nii kergesti taganeb. Kuigi komisjon oma põhistes õieti tähendab, et abordi eest määratav karistus ei ole suur ja võib isegi tingimisi määratud saada, siis seejuures ei tohiks ometi ära unustada, et siin on teinekord väga intiimse ja õrna küsimusega tegemist ning kaebealusele osutub tema kohtu alla andmine ja süüpinku ilmumine palju raskemaks karistuseks kui seda on selles artiklis ette nähtud arest kõige suuremal määral. Seepärast ongi õigustatud KrS vastuvõetud seisukoht, et abordi tegemine kolme esimese kuu jooksul karistatavaks lugeda ei tule. Samuti on aluseta KrS § 194 ettevõetud muudatus, mille põhjal ka arst karistuse alla langeb, kui tema enne kolme kuu möödumist naisisiku raseduse katkestab, arvates rasedaks jäämisest, mis aga enne KrS järgi karistusest vaba oli. Sellega ei parandata ühiskondlikku elu, vaid seega sunnitakse ja avatellakse inimesi salajas-tele abordi tegemistele, mis enamasti arstlikult ettevalmistamatute isikute poolt toime pannakse ja sageli väga kurbi tagajärgi esile kutsuvad.

Mis puutub KrS § 195 muutmisel, milles räägitakse haigete ravimisest arstliku kutsetegevuse loata, siis ei ole see muudetud kujul küllalt selgesti redigeeritud. Nagu näha, tahetakse siin ikka karistusväärselt lugeda isikut, kes arstliku kutsetegevuse loata haigete ravimist äriasjana ette võtab. Kuid mainitud artiklis ei ole see mõiste väljendust leidnud, vaid selles öeldakse: „Süüdlast haigete ravimises, või arstirohtude või teiste vahendite tarvitamises ravimise otstarbel kutsetegevuse loata, arvatud välja esimese abi andmine õnnetusjuhtude puhul või juhuslik abi andmine, karistatakse arestiga mitte üle kolme kuu...“ Järelikult iga isik, kes haigete ravimist ilma sellekohase loata teostab, välja arvatud juhuslik abiandmine või abiandmine õnnetusjuhtumite puhul, võib selle paragraafi vastu eksijaks loetud saada, ning ka kodused lähemad sugulased ja teenijad, kes kodusel teel haiget pikemat aega ravivad, tuleks vastutusele võtta kui seadusnõuetest üleastujaid, mis aga kuidagi meie oludes

mõeldav ei ole ja meie elunõuetele ei vasta. Seepärast peaks eelnõus § 195 tingimata tähendatud olema, et „süüdlast haigete ravimises äriasjana ilma arstliku kutsetegevuse loata karistatakse...“

Vaadeldes KrS maksmapanemise seaduse § 4 ette nähtud KrS täiendusi, väärib erilist tähelepanu § 141¹, milles kõneldatakse, et „süüdlast teadvalt vale tunnistuse andmises maakorralduse komisjonis või maksupeakomitees tunnistajana või eksperdina karistatakse: vangimajaga mitte üle kuue kuu.“ See artikkel on sisult puudulik ega seisa kokkukõlas KrS § 141-ga, milles on ette nähtud, et „süüdlast teadvalt vale tunnistuse andmises õigusemõistmise kahjuks celuurimisel või kohtus tunnistajana, eksperdina, tõlgina või ümbruselanikuna karistatakse: vangimajaga mitte üle kolme aasta. Kui valetunnistus anti: 1) äraostmise tagajärjel; 2) vande all või vannet asendava hoiatuse järele, siis karistatakse süüalust vangimajaga mitte üle kuue aasta.“

Neid kahte artiklit, s. o. § 141 ja § 141¹ vaadeldes ja võrreldes näeme, et eelnõus KrS täiendusena eespooltähendatud § 141¹ on palju väiksema ulatusega kui KrS § 141. Eelnõu § 141¹ on isegi mainimata jäetud valetunnistuse andmine vande all või vannet asendava hoiatuse järel ja äraostmise tagajärjel. Teiseks on karistuse ülemmääraks § 141 järgi kuus aastat vangistust, kuna § 141¹ näeb ette kõrgema karistusena kõigest kuus kuud vangistust, s. o. palju väiksema karistuse. Ometi on sisult valetunnistuse andmine üks ja sama asi, kas on see antud kohtus või Maakorralduse Komisjonis, mis täidab teatava määrani kohtu funktsioone ja kus asjaajamine kehtiva tsiviilseaduse alusel toimub ühe kohtuliikme juhatusel. Ka tunnistuse tähtsuse poolest ei saa tulla seletama, et kohtus antud tunnistusega saaksid tähtsamad ühiskondlikud huvid riivatud kui mainitud komisjonis või komitees. Ometi teame, et Maakorralduse Komisjonis sageli lahendamisele tulevad küsimused, millest sõltub inimese terve varanduse saatus ja seega tema ja ta perekonna tulevik, kuna kohus pahatihti ühiskondlikult hoopis tähtsuseta asju peab lahendama. Nii siis asja tähtsuse või suuruse seisukohalt lähtudes siin valetunnistuse ja valevandumise vahel vahet ei tohiks olla, samuti kui seda ei tehta valetunnistuse ja valevande vahel kriminaal- ja tsiviilprot-

sessis, s. o. kriminaal- ja tsiviilkohtus. Jääb arusaamatuks, mis põhjustas eelnõu koostajaid eelnõust välja jätma § 141¹-st kvalifitseeritud valetunnistuseandmise: äraostmise tagajärjel ja vande all või vannet asendava hoiatuse järel, mida, nagu eespool tähendatud, kui see eeluurimisel või kohtus aset on leidnud, palju suuremaks süüteks loetakse ja palju raskemini karistatakse. Maakorralduse seaduse §§ 63 ja 67 ja Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse elluviimise määrus § 14 jt. on ette nähtud, et Maakorralduse Komisjoni ja Maakorralduse Peakomisjoni avalikel istungeil käsitatakse vastavalt TKS §§ 95—99 norme. TKS § 95 ütleb aga selge sõnaga, et tunnistajad peab vande all üle kuulatama, kui pooled neid vandest ei vabasta. Selle alusel Maakorralduse Komisjon seaduse nõude järgi käies peab alati tunnistajaid vande all üle kuulama. Eelnõu järgi jääb aga süüdlane valemise andmise eest Maakorralduse Komisjonis karistamata ja tema võib ainult vastutusele võetud saada vandeta valetunnistuse andmise eest. Või tuleks § 141¹ järgi valetunnistuse andmise all mõista ka valemise andmist, mis pole aga seaduse mõttega kuidagi kokkukõlas. Säärane järjekindlus ja kahe mõõdupuuga valemise hindamine on täiesti lubamatu. Sellega hävitatakse kodanikkude seas vande tähtsus. Pealegi komisjon ise oma põhistes tähendab õieti, et „karistus valetunnistuse andmise eest Maakorralduse Komisjonis on tegeliku elu kogemustel osutunud tarvilikuks“. Tunnistame aga põhimõtteliselt valetunnistuse andmise Maakorralduse Komisjonis karistusväärseks teoks, siis eespool-toodud kaalutlustel ei ole mingit alust ega põhjust säärase süüteo eest süüaluse väiksemal määral karistamiseks, kui tema valet on tunnistanud või vandunud komisjoni ees, liiatigi veel süüalust vabastada valemise eest vastust andmast. Seepärast õigem oleks eelnõus § 141¹ järgmiselt redigeerida: „Süüdlast teadvalt valetunnistuse andmises Maakorralduse Komisjonis või Maksupeakomitees tunnistajana või eksperdina karistatakse vangistusega mitte üle kolme aasta. Kui valetunnistus anti äraostmise tagajärjel või vande all, siis karistatakse süüdlast vangimajaga mitte üle kuue aasta.“ Sõnad „vannet asendava hoiatuse järel“ on meie kohtupraktises võõrad ja meie kehtiv seadus säärast vormi kohtupidamises ei tunne, mispärast need sõnad tuleks KrS-s kustutada.

Peale eeltoodu võiks veel mainida karistusmäära suurendamist omavolilise metsaraiumise eest (KrS §§ 587—590).

Teised eelnõu § 4 ette võetud KrS täiendused on ajakohased ja tarvilikud ning oma sisu kui ka sõnastuse poolest vastuvõetavad. Mis puutub teiste, meil kehtivate seaduste, muutmisel, siis on need peamiselt redaktsioonilist laadi ning igal pool, kus ennem kõneldi NS, RNS või UNS, tuleb eelnõu järgi tarvitada KrS. Mõnes üksikus artiklis on ka väiksemaid sisulisi muudatusi või parandusi ette võetud. Selliste, teiste kehtivate seaduste paranduste ja muudatuste tõttu, mis, nagu eespool tähendatud, tingitud seadustikkude ühtlustamisest, on KrS muutmise eelnõu õige laiaulatuslikuks paisunud, kuid kõik see on vajalik. Seadused peavad kodifikatsiooni mõttes olema ühtlustatud ja kokkukõlastatud, sest vastasel korral võivad kehtivates seadustikkudes ja seadustes arusaamatused ning vastuolud tekkida, mis on õiguspoliitiliselt vastuvõetamatu ja mittesobiv nähtus õiguslikus riigis. See osa on eelnõu koostajalt suurt hoolt ja vaeva nõudnud, kuid töö on vilja kandnud. See jagu eelnõust on täiesti vastuvõetav, välja arvatud parandused, mis käivad maaomavalituste kohta, mis mõiste kustutamisele kuulub.

Kõike eespooltoodut arvesse võttes peaa kinnitama, et KrS muutmise seaduse eelnõu on õnnestunud ning julgen loota, et see peale eelmainitud puuduste kõrvaldamist tohiks Riigikogu poolt vastu võetud saada. Seega oleks meie riik oma õigusliku arengu käigus suure sammu edasi jõudnud. Meie võiksime rahuldustundega oma emakeeles lugeda neid seadusi, mis igapäevse ühiskonnaelu korrashoidmiseks kõige vajalikumad õiguslikus riigis. Arvan, et Riigikogu selle seaduse tähtsust õieti hindab ning selle kiires korras vastu võtab.

Kohtute arhiivid Eestimaa maaõigusse kuuluva kriminaalõiguse uurimise allikana Rootsi ajal.

A. Perandi.

Eestimaa õiguse ajaloos osutub üheks kõige vähem uuritud alaks kriminaalõiguse ajalugu. Eriti puudulikult on käsitletud kriminaalõiguse arengut Rootsi ajal. Vanemad tööd ei vasta praegusaja teaduslikele nõuetele, uuemad peaaegu puuduvad, ka Rootsi aja suhtes.

Vanemaist töist võib nimetada J. L. M ü t h e l, Handbuch der livländischen Criminalrechtslehre, hrsg. von Dr. F. G. v. Bunge, Dorpat 1827. Ülevaate kriminaalõigusest Liivimaal ajavahemikul 1695—1709 annab C. v. T i e s e n h a u s e n, Beitrag zur Kenntniss des strafrechtlichen Zustandes Livlands am Ende der schwedischen Periode, ilmunud Mitth. II 1840, lk. 44—78. Vanemaist töist pakub see parima ülevaate kriminaalõiguse materiaalosast, mis on koostatud Riia õuekohtu vastavate aastate toimetiste järgi. 34 leheküljel antud ülevaade on kahjuks lühike ja ajaperioodi lühisuse tõttu, mille kohta on kasustatud allikmaterjali, ei suuda ta asendada puuduvat ülevaadet kriminaalõiguse arengu kohta Rootsi ajal Eesti- ja Liivimaal. Carl Julius Paucker, Die Strafe des Diebstahls nach Land- und Stadtrechten der Ostseeprovinzen, 1845, lk. 1—20, 225—269. Paucker annab oma töös edasi peamiselt ainult teksti ilma sisu ligema selletusega. E. O s e n b r ü g g e n, Theorie u. Praxis des liv-, est- und curländischen Criminalrechts in einer Darstellung von Rechtsfällen mit Excursen. Heft 1. 2, Dorpat 1845—46. M. v. W o l f f e l d t, Mittheilungen aus dem Strafrecht und dem Strafprocess in Livland, Ehstland und Kurland, III Band, Mitau und Leipzig 1853, käsitleb kriminaalõiguse arengut Eestimaal lk. 17—37. Käsitluse aluseks on Eestimaa hertsogkonna rüütli- ja maaõigused, mille norme on võetud täielikult kehtivana Eestimaal. Teisi allikaid kasustatud ei ole ja seetõttu ei evi Wolffeldti mainitud teos kriminaalõiguse arengu uurimisel Eestimaal Rootsi ajal erilist väärtust. O. v. R i e s e m a n n, Aus der Strafrechtspflege in Reval zu Beginn des 17. Jahrhunderts. Baltische Monatschrift Bd. 23, 1874, lk. 254—286, annab 32 leheküljel ülevaate kriminaalkohtupidamisest Tallinnas, kusjuures ta puudutab ka materiaalsel õigust, eriti Karolina kehtivust Tallinnas. Materiaalsel õigust on käsitletud lk. 263—271, kuid ilma süsteemita, tuues ainult Tallinna alamkohtu protokollide järgi kriminaaljuhtumeid, ja sellekohast statistikat esinevate kriminaalsüütegude ja kasustatud karistuste kohta. Samuti ei ole katsutud kindlaks teha, kui palju ja mis on laenatud olnud Karolinast, Lüübecki linnaõigusest, kas ja mis nimelt on Tallinnas kehtinud kriminaalõiguses tavaõiguslikult välja kujunenud. Paul G r o s s m a n n, Das Rigische Strafrecht bis zum Jahre 1673, ilmus 1891. Uuemaist töist on märksa parem W. v. B l a n c k e n -

hagen'i teos Beiträge zur Kenntniss des Strafrechts während der schwedischen Periode in Livland, 1893 (Dorpater Juristische Studien I), kus 66 leheküljel käsitletakse kriminaalõigust perioodist 1632—1709 Liivimaa õuekohtu toimetiste järgi. Käsitletud ei ole mitte kogu kriminaalõigust, vaid süütegusid, mis õuekohtus sagedamini esile tulid, nimelt surmamist ja süütegusid kõlbluse vastu. Käsitus on puhtdogmaatiline, tähelepanu pole pööratud kriminaalõiguse arengule. Allikmaterjali piiramisega ainult õuekohtu toimetistele ei suuda seegi teos, kuigi meetoodiliselt parem celmisist, täita senist lünka kriminaalõiguse ajaloo uurimises, olgugi et annab sellele väärtuslikku lisamaterjali. Oswald Schmidt, Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Kurlands, 1894, käsitleb kriminaalõigust Rootsi ajal ainult 2 leheküljel (274—275) ega paku seetõttu peaaegu midagi. Friedrich Amelung, Die frühzeitigen Reformen in der altlivländischen Strafrechtspflege u. die hiesigen Hexenprozesse bis zur Aufhebung der Tortur 1686 und Abschaffung der Todesstrafe um 1750, ilmus „Düna-Zeitung'is“ 1907, nr. 204—208. Umbes sama küsimust käsitleb Leo Leesment „Ajaloolises Ajakirjas“ 1931, lk. 186—193, pealkirja all: „Piinamise ehk tortuuri kaotamine Eésti- ja Liivimaal“.

Ja see on ka peaaegu kõik, mis on ilmunud kriminaalõiguse ajaloo kohta Eesti- ja Liivimaal Rootsi ajal.

Nagu näeme celnevast loendist, ei rahulda seniilmunud tööd nõudeid, mis vajalikud rootsiaegse kriminaalõiguse arengu uurimisele. On vajalik seepärast ses suunas sooritada uusi uurimisi, mis oleksid vabad seniste uurimiste puudusist.

Käesoleva kirjutise ülesanne on vaadelda neid allikaid, mis on tarvilikud selliseks uurimistööks. Ent siinjuures ei ole võetud käsitlusele mitte kõiki rootsiaegse kriminaalõiguse allikaid, vaid on piirdutud ainult ühe tähtsama liigiga neist, nimelt rootsiaegsete kohtuarhiividega. Käesolev teema on aga veel rohkem piiratud: rootsiaegseist kohtuarhiividest on vaadeldud vaid tolleaegse Eestimaa hertsogkonna ehk provintsi kohta käivaid kohtuid ja neistki ainult Riigi Keskarhiivis säilivaid. Vaatluse piiramist ainult Eestimaaga põhjustab esiteks õiguse areng Rootsi ajal, mis Eestimaal oli lahku minev Liivimaa omast ja mis olmale seni on vähe rõhku pandud, ja teiseks asjaolu, et Eestimaa kohta on säilinud kohtuarhiivid Rootsi ajast linnaõiguse suhtes koondatud Tal-

linna linnaarhiivi ja maaõiguse suhtes Riigi Keskarhiivi. Viimane asjaolu annab võimaluse käsitleda eraldi ka ainult Riigi Keskarhiivis asuvaid rootsiaegseid kohtuarhiive kui Eestimaa maaõigusse kuuluva rootsiaegse kriminaalõiguse allikaid.

Nüüdisaegselt uurimuselt kriminaalõiguse arengu kohta Rootsi ajal tuleb nõuda peale õiguse dünaamilise arengu ja süstemaatilise kujutamise veel vastust järgmistele küsimustele: millised põhjused ja tegurid põhjustasid kriminaalõiguslikkude normide muutumist, ja millistest alustest on kujunenud rootsiaegne kriminaalõigus.

Eestimaa maaõiguses on tähtsamaks kriminaalõiguse allikaks Rüütli- ja Maaõiguste viies raamat. See Philipp Crusiuse poolt koostatud seadustik, kuigi ametlikult mitte kinnitatud, tuli tegelikus elus siiski tarvitusele. Rüütli- ja Maaõiguste kaelakohtulikud eeskirjad põhinevad suurel määral Saksa keisri Karl V kriminaalseadustikul, mis 1523. a. väljati pealkirja all *Constitutiones Criminales Carolina*, ja mida lühendatud kujul on hakatud kutsuma lihtsalt Karolina, siis toleaegseist saksi juristide töist, kelledest kõige rohkem on kasustatud Carpzovi, väiksemal määral piiblit, rootsi õigust ja teisi allikaid¹. Rüütli- ja Maaõigusi on senine uurimine käsitelnud kui täiel määral kehtivat seadustikku². Kuid see ei ole aprioorsetl veel sugugi kindel, sest mitmed Rüütli- ja Maaõiguste eeskirjad ei ole tegelikus praksises mitte kehtinud³. Kas ja millisel määral on Rüütli- ja Maaõiguste kaelakohtulikud normid kehtivad olnud Eestimaa kohtutes Rootsi ajal, tuleb tulevasel uurimisel kindlaks teha. Siit järgnevad edasised nõuded kindlaks teha, millises ulatuses oli retsipeeritud Karolinat, millises saksi juristide töid, kui palju leidis vastuvõtmist rootsi õigus ja millisel määral arenes kriminaal-

¹ Dr. Friedrich Georg v. Bunge, Beiträge zur Kunde der liv-, esth- und curländischen Rechtsquellen, Riga u. Dorpat 1832, lk. 104—142.

² Eelloendatud autorid, neist kriminaalõiguse suhtes eriti O. v. Riese-
mann.

³ R. ja M. õ. V. 2. 1 näeb karistusena nõidadele surmanuhtluse äräpõletamise läbi. Tegelikult on esinenud juhtumeid, kus nõiduse eest on karistatud raskemalt, ühendades surmanuhtluse äräpõletamise läbi veel eriliste piinamistega, nagu Willikass Jürgeni ja Pysa Martti puhul mitme taluniku nõiaprotsessis 1641—1643 Pärnu maakohus. Rootsi aja lõpul plakatiga 8. juunist 1700 on teetähiste rikkumise eest talupoegade poolt ette nähtud karistuseks kõe maharalumine (ERKA ERKKA nr. 35 plak. 1700. a. nr. 37), mis R. ja M. õ. ei ole ette nähtud.

õigus lavaõiguslikul teel kohtupraksise kaudu. Neid probleeme ei saa lahendada muidu, kui uurides tolleaegset tege-likku kohtupraksist: seda jälle on võimalus teha ainult tolleaegsete kohtuarhiivide uurimise kaudu. Tulevane rootsiaegse kriminaalõiguse uurimine on seega paratamatult seotud vastava ajajärgu kohtuarhiivide läbiuurimisega.

Üksikud katkendid rootsiaegseist kriminaalkohtuprotokollidest on ilmunud trükis, peamiselt nõiaprotsesside kohta. Nii on „Inland'is“ 1840. a. nr. 22 C. J. A. Paucker avaldanud: „Ein Hexenprocess (Wehrwolf 1611)“, „Inland'is“ 1848. a. E. Osenbrüggen: „Hexenprocesse in Dorpat (1608)“ ja „Ein Hexenprocess in Narva (1615)“. Tallinna linnusekohtu protokollidest 1622—1629 on avaldatud vene keeles „Estljandskii Sbornik'us“ lk. 185 jj. ja „Eestimaa Kubermangu Teatajas“ 1869. a. nr. 41 Pokazanie ženštšinõ Mallõ, živuštšei u otstavnago sekretarja Gansa Gansona (1623), „Estljandskii Sbornik'us“ lk. 193—197 ja „Eestimaa Kubermangu Teatajas“ 1869. a. nr. 47, lk. 405—406 Koldunja Malla (Protsess XVII stoletija), „Eestimaa Kubermangu Teatajas“ 1869. a. nr. 36 lk. 357—358 Protsess Klatti Jaka ja „Estljandskii Sbornik'us“ lk. 186—193 Delo Klatti Jaka 1623, „Eestimaa Kubermangu Teatajas“ 1869. a. nr. 44 lk. 394 Ugolovnoje delo XVII veka. Pabst'i „Bunte Bilder“ II, lk. 69—89 on Herm. Samson avaldanud: „Eine Hexenpredigt, in der Domkirche zu Riga öffentlich gehalten. Gedrukt zu Riga 1626“. „Rig. Stadtblätter'is“ 1811 nr. 32 on K. G. Sonntag avaldanud „Hexenprocesse in Riga (1630)“. „Rig. Almanach'is“ 1868 lk. 34—58 on C. Russwurm'ilt ilmunud „Kaia die Wetterhexe. Historische Skizze aus dem J. 1633“ Haapsalu linnakohtu protokollide järgi. „Inland'is“ 1837. a. nr. 47 on G. Hasselblatt avaldanud „Ein Verhör in einem Hexenprocesse 1640“. „Inland'is“ 1836 nr. 47 C. J. A. Paucker — „Anklage wegen Vergiftung durch Zauberei in der Mitte des 17. Jahrhunderts“. „Inland'is“ 1839 nr. 17 — Friedr. Toll — „Zur Geschichte der Hexenprocesse 1651, Auszug aus dem Protocoll des Wier- und Jerwischen Manngerichts“. „Latweeschu awises“ 1832 on ilmunud „Wezzaruschkene“, dokument nõiaprotsessi kohta 1680. aastal. E. Pabst on „Illustr. Reval. Almanach'is“ 1856 lk. 12 Hapelius'e järgi avaldanud „Von einem Besessenen zur Narva 1682“. Archiv III on J. H. Woldemar avaldanud „Ein

Hexenprocess in Kurland 1697“ (lk. 285—293). „Fama für Deutsch-Russland“ III, lk. 198—207 on ilmunud „Auszug aus einem am 1. Aug. 1701. zu Lemsal abgehaltenen Verhör wegen eines mit dem Teufel abgeschlossenen Bündnisses“. Samalaadilisi jutustisi kriminaalprotsesside kohta vähesel arvul rootsiaegsete Harju meeskohtu, Pärnu ja Tartu maa-kohtute protokollidest on ilmunud käesoleva autoril „Nooles“ 1930. ja 1931. aastal, kuid need ei ole taotelnud teaduslikku eesmärki.

Teatavat süstemaatilist valikut Eestimaa ülemmaakohtu kriminaalprotokollidest on toimetanud W. Greiffenhagen oma töös „Das estländische Oberlandgericht und Praejudicats desselben von Mitte des 17. bis Anfang des 18. Jahrhunderts“, Baltische Monatschrift, 37. köide, 1890, lk. 498—514. M. v. Wolffeldti töö „Mittheilungen aus dem Strafrecht und dem Strafprocess in Livland, Ehstland und Kurland“, mis originaaltoimetiste järgi sisaldab ümberjutustisi üksikuist kriminaaljuhtumest vene ajast, sisaldab teises köites kahes jaos lk. 191—222 neli kriminaaljuhtumit Rootsi ajast Riia lossist leitud dokumentide järgi. Neist on kaks nõiaprotsessi ja kaks surmamist. Üht randröövimise protsessi kirjeldab O. Liiv „Ajaloolises Ajakirjas“ 1932 nr. 3, lk. 129—140, pealkirja all: „Ühest suurprotsessist 17. sajandi lõpul“.

Nagu näeme, on trükis avaldatud ainult väike mürdosa rootsiaegseis kohtuarhiives sisalduvast materjalist. Hinnates trükis avaldatud allikmaterjali väärtust teaduslikule uurimisele, tuleb tunnistada, et suurem osa neist on protsessi käigu ümberjutustised ja selliseina ei saa teadusliku uurimise aluseks olla. Neil juhtumel, kui on toodud protsessimaterjali algupärasel kujul, on seegi toimunud enamasti vaid osaliselt, üksikute väljavõtetena tähtsamaist osadest, kusjuures aga harva on rõhku pandud tekstieditsiooni nõuetele. Eestimaa kriminaalõiguse ajaloo uurimine Rootsi ajastul ei saa seepärast peaaegu sugugi kasustada seni trükis ilmunud allikmaterjali, mistõttu on paratamatult vajalik pöörduda kohtu-loomikute ja protokollide eneste juurde.

Õigusemõistmist Eestimaa maaõiguse järgi kriminaalasjus teostasid Rootsi ajal järgmised kohtud ja neist on säilinud järgmised arhiivid.

Varasel Rootsi ajal allus talurahvas kriminaalasjus

mõisakohtule⁴. Eestimaa rüütelkonna seletuse kohaselt 1614. a. riigimarssal Heinrich Horn'i nõudmise peale toimus kriminaalkohtupidamine talurahva üle järgmiselt. Vangistanud mõnes süüteos kahtlusaluse talupoja, teatas aadlik, kelle valdusalal süütegu oli toime pandud, ligemale aschaldurile (siin all tuleb mõista nähtavasti ka lääniaschaldureid) sündinust, palvega määrata kroonu poolt esindaja mõisakohtusse. Kohtunikeks kutsuti naabrusest mõningad vannutatud aadlikud ja hirsnikeks (s. o. otsuseleidjaiks) salk vanemaid mitteasjaosalisi talupoegi, kes pärast asja arutamist tegid talurahva tavaõiguse põhjal otsuse kohtualuse süüdiõlemises. Kohtunikul oli õigus seda otsust revideerida. Karistuse süüalusele, kes hirsnikkude poolt süüdi mõisteti, määrasid kohtunikud⁵. XVII sajandi teiseks veerandiks olid need kohtud aadlivõimu kasvamise ja talunikkude seisundi halvenemise tagajärjel, säilitades küll endise koosseisu, arenenud ühekülgselt aadlilikkude liikmete võimu liigse suurenemisega, nii et nad enam ei suutnud erapooletult ja õiglaselt teostada õigusmõistmise funktsiooni. Drastilise pildi kujunenud olukorrast annab Gustav Adolphi seletus rüütelkonna saadikuile 24. märtsil 1629. a. meeskohtu reformi arutuse puhul, kus ta muu seas väljendus järgmiselt: „Kriminaalkohtuid peetakse ka kogenematute isikute poolt, kes ainult on kõige enam käepärast. Lossist saadetakse vahel lossifoogt, kes neid asju vähe tunneb, sinna juurde kutsutakse mõningad aadlist, kellega kõige parema meelega lõbutsetakse ja õhtul juuakse end läis ning hommikul selle järel otsustatakse inimese elu ja surma üle⁶.“ Kirjeldatud olukord põhjustas Gustav Adolphi poolt teostatud meeskohtute

⁴ Bunge, Archiv VI, lk. 215, 216, p. 5. Vt. selle kohta ka A. Perandi, „Märkmed talurahva õigusliku ja majandusliku seisundi kohta Liiwimaal Rootsi valitsusaja ajal“ („Ajalooline Ajakiri“ 1931, lk. 198, 199) ja L. Arbussow, „Die altlivländischen Bauerrechte“ (Mitteilungen aus der livländischen Geschichte, hrsg. v. d. Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga, B. 28, Riga 1924—1926; lk. 188 ja osund 8).

⁵ „Erklärung wie es mit dem halszgericht gehalten wirdt!“ (Ümk. prot. VIII lk. 124, 125). Trükitud Bunge Archiv IV lk.

⁶ ÜmkA. prot. XI lk. 461; vt. ka F. v. Samson, Das Manngericht zur Zeit König Gustav Adolphs (Zeitschrift für Rechtswissenschaft hrsg. von der juristischen Facultät der Universität Dorpat V, Dorpat 1874. lk. 124—142), ja Ragnar Liljedahl, Svensk förvaltning i Livland 1617—1684, Akademisk avhandling, Uppsala 1933, lk. 178.

reformi 1630. a., mille põhjal talunikkude süüteoasjad loeti alluvaks meeskohtutele esimeses instantsis.

Mõisakohtute toimetisist pole meil midagi säilinud. Nende arhiivid on kas läinud sõdade jooksul kaduma, või, mis tõenäosem, pole mõisakohtute asjaajamise üle peetudki kirjalikke ülestähendusi. Viimast arvamust toetab veel asjaolu, et varemini ei protokollitud protsessi käiku ka meeskohtus, ainult meeskohtu otsused on kirjalikult üles tähendatud — asjaolu, mis näib seletavat meeskohtute protokollide puudumist ordu- ja varasel Rootsi ajal⁷. Igasuguse kirjaliku allikmaterjali puudumine protsessi käigu üle mõisakohtutes teeb eriti raskeks uurimise talurahva hulgas tavaõiguslikult kehtinud kriminaalnõrmistiku suhtes. Osaliselt katavad seda puudust Tallinna linnusekohtu varajasemad protokollid, kus süüteoasjade arutamisel on viibinud ka talupoegadest hirsnikud⁸. Hiljemini, kui protsessi arutamisest hirsnikud enam osa ei võtnud, kadus talurahva tavaõigus Eestimaa maaõiguse alla kuuluvast kriminaalõigusest, sest meeskohtunikud-aadlikud, kes neid protsesse nüüd otsustasid, ei võinud seda tunda kuigi hästi. Osalt aitavad seda puudust Rootsi aja suhtes katta ka orduaegsed talurahvaõigused, sest nende kasustamine on kestnud edasi ka pärast orduaega⁹.

1630. a. peale sai esimeseks instantsiks talupoegade süüteoasjades meeskohus, kelle raskemad otsused läksid leuteratsiooni korras kinnitamisele Eestimaa ülemmaakohtule. Meeskohtuid oli kolm: Harjumaal — 1, Viru- ja Järvamaal — 1 ja Läänemaal — 1, kusjuures igal meeskohtunikul oli 2 kaasistnikku. Apellatsioon meeskohtu otsuste peale läks ülem-maakohtusse.

Kuna ülem-maakohtule allusid ainult harju-viru õiguse alusel läänistatud mõisade valdajad, allusid talunikud neis piirkonnis, mis ei käinud harju-viru õiguse alla, varasel Rootsi ajal läänilinnustes asuvaile lossikohtuile ja hiljemini Tallinna linnusekohtule kui appellatsiooninstantstile. Lossikohtud läänides kadusid XVII saj. teisel veerandil peale Haap-

⁷ Ragnar Liljedahl, Svensk förvaltning i Livland 1617—1634, Akademisk avhandling, Uppsala 1933, lk. 177.

⁸ Tallinna linnusekohtu prot. 1622—1629, lk. 28 v.

⁹ Leonid Arbusow, Die altlivländischen Bauerrechte (Mitteilungen aus der livländischen Geschichte, hrsg. von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga, B. 23, Riga 1924—1926, lk. 14).

salu, mis 1625. a. sai ühes ligema ümbruse ja Hiiumaaga ning Kolga ja Kiiu ümbrusega Harjumaalt krahvilääniks, olles müüdnud Jacob de la Gardie'le¹⁰. Haapsalusse jäi püsima lossikohus krahvliku kohtuna ja teotses mõisade reduktsiooni. Haapsalu lossikohtu kohta on säilinud protokolliraamat aastaist 1643—1650, mis sisaldab protsessuaalmenetluse protokollimist ja kohtuotsuseid.

Harju meeskohtu rootsiaegseist toimetisist on säilinud protokolle aastaist 1649—1682 ja toimikuid XVII ja XVIII sajandist, Viru-Järva meeskohtust protokolle aastaist 1650—1692, toimikuid samuti XVII ja XVIII sajandist ning Lääne meeskohtust protokolle 1647—1709, toimikuid analoogiliselt eelmistega XVII ja XVIII sajandist¹¹. Protokollid mainitud aastatest on enam-vähem täielikud, ainult üksikud protokollid puuduvad vahepealseist aastaist. Säilinud toimikmaterjali täielikkuse kohta pole praegu ülevaadet, sest need sattusid 1889. a. kohtureformi teostamise puhul koos ülem-maakohtu materjalidega Eestimaa rüütelkonna arhiivi, kus nad asuvad segi mitmesuguste veneaegsete XVIII sajandi kohtute toimikmaterjalidega. Nii meeskohtute protokollid kui ka toimikmaterjal asub praegu Riigi Keskarhiivis Tartus, kuid seni pole teiste tööde kõrval veel võimalust olnud meeskohtute toimikmaterjali sortimisele ja korraldamisele asuda. Meeskohtuprotokollid sisaldavad protsessuaalmenetluse kirjeldust, tunnistajate ülekuulamise protokolle ja kohtuotsuseid. Peale selle on protokollitud veel kuberneride resp. kindralkuberneride korraldusi meeskohtule. Toimikud sisaldavad reeglipäraselt protsessikirju, sinna juurde kuuluvaid lisasid ja eripalveid, mõningail juhtumeil ka ärakirju tunnistajate ülekuulamise protokollidest ja kohtuotsustest.

Esimese astme kohtu aadlike kude kriminaalasjus moodustasid Tallinna linnusekohus ja Eestimaa ülemmaakohus. Nende kompetents oli, nagu eespool juba lühidalt mainitud, piiritletud nii, et ülem-maakohtu jurisdiktsiooni alla kuulusid kõik harju-viru õiguse alusel omandatud mõisade elanikud, kõik riigimõisade elanikud aga allusid linnusekohtu

¹⁰ Svensk Biografiskt Lexikon, red. Bertil Boethius, X Stockholm 1981, lk. 651.

¹¹ Eesti Riigi Keskarhiivi toimetised nr. 2 (I:1), Eesti Riigi Keskarhiivi tegevuse ülevaade 1921—1982 ja arhiivide loend, Tartu 1982, lk. 120.

jurisdiktsioonile¹². Kuid säärase kompetentsi küsimuse lahendamisega ei olnud Eestimaa rüütelkond rahul ja juba XVII saj. teisest veerandist peale leiame kompetentsikonflikte ülem-maakohtu ja linnusekohtu vahel, mis igakordse trooni-vaheldumise ja rüütelkonna privileegide kinnitamise puhul tulid ikka jälle uuesti esile¹³. Eriti muutus teravaks küsimus pärast mõisade reduktsiooni, sest redutseeritud mõisade elanikud loeti alluvaks mitte enam ülem-maakohtule, vaid linnusekohtule¹⁴. Rüütelkonnal õnnestus üldisest allumusprintsibiitist saavutada rüütelkonna kasuks ainult niipalju erandit, et süüteod aadlike elu ja au vastu, samuti duelliplakatis ettenähtud juhtumid loeti alluvaks ülem-maakohtule, kõigis teistes süüteoasjades allusid riigimõisades elavad aadlikud linnusekohtu jurisdiktsioonile. Linnusekohtule allus ka Tallinna Toompea; rüütelkonna püüded laiendada ülem-maakohtu kompetentsi ka Toompeale ei andnud tagajärgi¹⁵. Selline oli mõlemate kohtute kompetentside legaalne piiritlemine. Kuid kompetentsikonfliktidest tingitult esinesid sageli juhtumid, kus mõlemad kohtud on tegelikult arutanud asju, mis nende kompetentsi õigupärast ei kuulunud¹⁶.

Tallinna linnusekohtu toimetisist on säilinud protokollid 1622—1699 ja 1710, üksikute puudumistega vahepealseist aastaist¹⁷. Kõik nad asuvad Riigi Keskarhiivis peale ühe protokolliraamatu 1629. ja 1649. a. vahel, mis asub Tallinnas Eestimaa Kirjanduse Seltsi raamatukogus. Täiesti puuduvad protokollid ajavahemikust 1700—1709. Peale protokollide on säilinud veel suurel arvul toimikulist materjali: protsessikirju, sinna juurde kuuluvaid lisasid ja eripalveid. Algupära-

¹² Renov. Landordnung 1645 märts 18 art. 11 (Bunge, Archiv für die Geschichte Liv-, Ehst- und Curlands B. 7 lk. 303—315). ÜmkA prot. 1647. a. XIII lk. 5.

¹³ ÜmkA prot. XIIA lk. 12. jj. maanõunikku kiri Kristiina eestkostevalitsusele esitamiseks 1634 mai 18. ÜmkA prot. XIII lk. 332 rüütelkonna palvekiri kuningannale 1648 märts 20.

¹⁴ ERKKA 33 nr. 60 asehaldur Adolph Tungeli plakat 1686 dets. 23.

¹⁵ Kuninglik resolutsioon 1691 apr. 1 (Schmedeman, lk. 1305), 1694 jaan. 3 (Schmedeman, lk. 1358).

¹⁶ ÜmkA vm. 1663 veebr. 4 XVIa lk. 240; otsus 1665 apr. 11 XVIIb lk. 164; otsus 1634 mai 3 XII lk. 5 jt.

¹⁷ Eesti Riigi Keskarhiivi toimetised nr. 2 (I:1), Eesti Riigi Keskarhiivi tegevuse ülevaade 1921—1932 ja arhiivide loend, Tartu 1932, lk. 85 ja 86.

selt on olnud need paberid koondatud toimikuisse, sest XVII sajandi viimasel veerandil kehtinud protsessuaalkorra järgi tuli poolte poolt sisse antud protsessikirjade ja muu tõendusmaterjali järgi koostada enne otsuse tegemist lühike kokkuvõte poolte väiteist ja tõendusist. Otsusetegemisel pidi kohtu ees laual olema mainitud kokkuvõte, mis kandis nime-
tust *relatio*, ja poolte protsessikirjad¹⁸. Seda eeskirja ei olnud muidu võimalik korralikult täita, kui koondades ühe protsessi kohta käivad protsessikirjad ja sinna juurde kuuluvad lisad kokku ühte toimikusse.

Et nende dokumentide säilitamise moodus on juba algu-
päraselt olnud nende koondamine toimikuisse, näitavad ka üksikud järelejäanud välised tunnused. Linnusekohtu arhiivi Riigi Keskarhiivi tuues, kus ta asus segi Eestimaa Rootsi kindralkuberneri arhiiviga, olid linnusekohtu toimikuisse kuuluvad kirjalapad täiesti segi paisatud lahtiste lehtedena. Keskarhiivis on praegu käsil nende koondamine toimikuisse, mis tööga ligemal ajal lõpule jõutakse ja nii kogu linnusekohtu toimikmaterjal ka õigusajaloolisele uurimisele kättesaadavaks tehakse.

Linnusekohtu protokollid sisaldavad tavaliselt menetluse protokollimist, kohtu vahemäärusi ja lõppotsuseid. Kuid andmete sisaldavuse poolest ei moodusta nad ühtlast seeriat: mõnes protokollis on menetluskäik protokollitud õige põhjalikult ja üksikasjaliselt, kuna teistes jälle seevastu on sõnastus õige napp ja lühike. See on olenenud muidugi kohtusekretärist: üks märkis menetluskäigu üksikasjalisemalt kui teine. Tuleb veel ühel linnusekohtu protokollide iseärasusel peatuda. Nimelt on neis sageli protokollitud otsusetegemisel üksikult iga linnusekohtu assessori, presidendi ja ka sekretäri seisukohad otsustamisel oleva protsessi suhtes. Need märkmed on eriti väärtuslikud õigusajaloolisele uurimisele, sest nad näitavad, millise normistiku alusel kohus on oma otsuse teinud, ühtlasi aga annab võimaluse heita pilku ka kohtunik-
kude juriidilise ettevalmistuse küsimusse. Ilma et seda küsimust ammundavalt käsitleda, olgu mainitud mõõdaminevalt, et kohtu koosseisust ainult sekretär näib olevat olnud kodus tollaegses juriidilises literatuuris ja seaduslikkude eeskirjade

¹⁸ Kuninglik käskkiri 1684 aug. 12; uuend. ülem-maakohtu konstlt. 1691. a. art. 19; Ümka prot. 1692 juuni 16 XXX lk. 458.

põhjalikus tundmises, sest et tema oma seisukohad motiveerib alati viidetega vastavaile seadusnormidele või juriidilisele literatuurile.

Kõige täielikum oma materjali koostuvuse poolest on Eestimaa ülem-maakohtu arhiiv. Siin algavad kohtuprotokollid juba 1585. aastast ja ulatuvad peaaegu pidevalt 1710. aastani. Protokollid puuduvad ainult aastaist 1603—1609. Toimikud algavad XVII sajandi esimeselt poolelt ja ulatuvad Rootsi aja lõpuni¹⁹. Protokollid sarnanevad sisult linnusekohtu protokollidega, kusjuures XVI sajandi protokollid ja protokollid XVII sajandi algusest on väljendusviisilt väga kokku surutud ning lühidate andmetega. 1669. aastani sisaldavad nad koos nii menetluse protokollimist ülem-maakohtus kui ka rüütelkonna asjaajamist. Sellest aastast peale on aga kohtuprotokollid peetud lahus muu asjaajamise protokollimisest. Protokollid on nii puhaskirjas kui ka kontseptidena. Kontseptide seeria on enam-vähem täielik alates XVII saj. keskpaigast. Protokollid puhaskirjas lõpevad 1701. aastaga ja 1702. aastast peale on olemas ainult kontseptprotokollid. Toimikute koostuvus on samasugune nagu teiste kohtute omadel. Ülem-maakohtu suhtes oli kehtimas sama põhimõte nagu linnusekohtugi juures, mille järgi kohtunikkude seisukohad otsuse tegemisel tuli protokollis sisse kanda. Sellest pole aga kinni peetud ja nii ei leia meie ülem-maakohtu otsustes tavaliselt mitte ainult üksikute maanõunikkude seisukohti, vaid õige sageli isegi mitte otsuse motiive.

Suure jurisdiktsioonilise võimuga oli Rootsi ajal varustatud ka asehaldur, resp. kuberner; hiljemini nimetatud kindralkuberneriks. Tema oli ülem-maakohtu president ja sellena teostas mitmeid protsessuaalseid funktsioone ülem-maakohtu juures. Veel suurem oli tema kompetents meeskohtute suhtes. Siin andis tema sageli korraldusi süütegude arutusele võtmise, tunnistajate ülekuulamise kohta jne. Asehalduri-kubeneri jurisdiktsiooniline funktsioon on arusaadav, sest ta oli kuninga asemikuks provintsis ja pidi sellisena evima ka kohtumõistmise õigust. See õigus oli tal piiratud ainult seisuste privileegide läbi, kuid siingi oli Eestimaa

¹⁹ Eesti Riigi Keskarhiivi toimetised nr. 2 (I:1), Eesti Riigi Keskarhiivi tegevuse ülevaade 1921—1932 ja arhiivide loend, Tartu 1932, lk. 126 ja 127.

rüütelkonna privileegide kinnitamisel Eerik XIV poolt privileegi sisse võetud määrus, mille kohaselt asehalduril oli õigus aadli seisuslikkude kohtute tegevuse juures viibida ja kaasa otsustada²⁰. Ent asjad, mis otseselt ei allunud seisuslikkudele kohtutele, kuulusid asehalduri otsustamisele. Kuidas ta seda on teinud Rootsi aja alguses, selle kohta puuduvad meil ligemad andmed. Ei ole tõenäone, et ta protsessid vaatas läbi isiklikult, eriti kriminaalasjus, mis nõudsid pikemat kohtulikku juurdlust. Kuid asehaldur on nende protsesside arutamiseks nähtavasti iga kord nimetanud mõned isikud, keda kutsuti komissarideks. Komissarid vaatasid asja läbi, kuulasid tunnistajad üle ja kandsid siis asjaolud asehaldurile ette, kes alguses tõenäoselt ise otsuse tegi. Hiljemini aga on ta ka otsusetegemise edasi delegeerinud komissaridele, jättes enesele küll alati otsuse kinnitamise või jälle revisjoni õiguse. Alul olid need komissarid alati määratud *ad hoc*, kuid hiljemini hakkas asehaldur samalaadiliste asjade otsustamiseks nimetama ikka neidsamu isikuid.

Seega kujunes enam-vähem alaline instants, kes vastava laadilisi asju otsustas. Sel teel kujunes ka linnusekohus. Kuid linnusekohtu tekkimisega ei kaotanud asehaldur, keda nüüd juba kutsuti kuberneriks, veel oma jurisdiktsioonilisi õigusi: endiselt jäi talle linnusekohtu otsuste revideerimise ja kinnitamise õigus ja mõnel korral on ta linnusekohtule isegi eeskirju andnud, mis suunas asja otsustada. Ka säilitas ta õiguse juhtumitel, kui ta seda vajalikuks pidas, asja otsustamist linnusekohtu käest ära võtta ja selleks määratud komissaride otsustada anda²¹. Teatavad hagid, nimelt tüliküsimused, mis tekkisid aadli õigusest müüa vilja kindlaksmääratud aja jooksul (3 nädalat enne ja 3 nädalat pärast miiklipäeva) ilma linnakaupmeeste vahetalituseteta, kuulusid ainuüksi kubeneri-kindralkubeneri kompetentsi, või olid

²⁰ Eerik XIV privileeg Harju-Viru-Järva rüütelkonnale 1561 aug. 2. Originaal hoidub Riigi Keskarhivis. Trükitud Hupel, Neue nord. Miscellaneen XI, XII lk. 356—363; Ewers, Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte. Sechs Bücher, Dorpat 1821, lk. 82—86; Winkelmann, Die Capitulationen der estl. Ritterschaft und der Stadt Reval, lk. 11—24, ja ladinakeelses väljavõttes Dogiel V, 287 lisa nr. 187. Kõik äratrükid on teatud ära kirjade järgi.

²¹ O. Liiv, „Ühest suurprotsessist 17. sajandi lõpul“, „Ajalooline Ajakiri“ 1932, nr. 3.

viimase poolt nimetatud, maanõunikest koosneva komisjoni ülesandeks²².

Kõigest sellest näeme, et asehaldur-kuberner, resp. kindralkuberner evis väga suurt võimkondsust õigusmõistmises, ja õigusajaloo, seal hulgas ka kriminaalõiguse ajaloo uurimine ei ole võimalik ilma rootsiaegse kindralkubeneri arhiivi läbiuurimiseta. Eestimaa rootsiaegses kindralkubeneri arhiivis pakuvad kriminaalõiguse ajaloo uurimise seisukohalt kõige rohkem huvi supliikide ja kubermanguvalitsuse missiivide seeriad.

Vaimulik konsistoorium, ehk toomkapiitel ei arutanud otseselt kriminaalasju, kuid kõlblus-süütegude puhul kuulus kirikukari määramine temale. Samuti allusid konsistooriumile õpetajate kutsesse ja ametisse puutuvad asjad. Konsistooriumi arhiivis asuvad protokollid alates 1644. ja toimikud alates 1638. aastast²³.

1630. a. asutati Gustav Adolfi poolt fiskaaliamet, kelle üheks ülesandeks oli ka avaliku süüdistajana esinemine²⁴. Kuid fiskaalide arhiive Rootsi ajast ei leidu. Kas on nad hävinud või ei ole fiskaalidel iseseisvat kantseleid Rootsi ajal üldse olnud, on praegu raske otsustada.

Tehes kokkuvõtte säilinud rootsiaegsest kohtulikust allikmaterjalist, tuleb konstateerida, et materjal on väga puudulikult esitatud või hoopis puudub varase Rootsi aja kohta. Igasugused kohtuarhiivid puuduvad Rootsi aja alguse kohta 1585. aastani. Sellest ajast peale algavad ülem-maakohtu protokollid ja umbes samast ajast algab ka Eestimaa Rootsi kindralkubeneri arhiiv. Kuid nagu juba eespool mainitud, on sissekanded ülem-maakohtu protokollidesse sellest ajast üsna lühikesed ja väheütlevad, sisaldades peamiselt ainult

²² ERKka 82 nr. 35 Bengt Horni plakat 1674 okt. 23 p. 4.

²³ Eesti Riigi Keskarhiivi toimetised nr. 2 (I:1), Eesti Riigi Keskarhiivi tegevuse ülevaade 1921—1932 ja arhiivide loend, Tartu 1932, lk. 114.

²⁴ F. v. S a m s o n , Das Manngericht zur Zeit König Gustav Adolphs (Zeitschrift für Rechtswissenschaft hrsg. von der juristischen Facultät der Universität Dorpat V, Dorpat 1874), lk. 136. Rüütelkonna püüded fiskaaliameti ära kaotamist saavutada ei andnud keskvalitsuse juures tagajärgi. Rüütel- ja maiskonna instruksioon saadikule Stokholmis, mis 8. juulil 1634 Kristiina eestkostevalitsusele osalt suusõnaliselt, osalt kirjalikult edasi anti, p. 16, 17 (Ümka prot. XII lk. 25, 26) ja eestkostevalitsuse resolutsioon, sellele 20. aug. 1634. a. p. 16 ja 17 (Ümka prot. XII lk. 48).

kohtuotsuseid. Ka materjal Rootsi kindralkuberneri arhiivis ei paku sellest ajajärgust kriminaalõiguse uurimisele just eriti palju. Ka veel vähevõitu, kuid siiski märksa rohkem kui XVI sajandil, on allikmaterjali XVII sajandi esimese poole kohta. Sellest ajast puuduvad ainult meeskohtu arhiivid. Seevastu aga on väga rikkalikult allikmaterjalidega varustatud XVII sajandi teine pool, mis ajajärgust kohtuarhiivid mandril on peaaegu täielikud.

Arutlusi.

Arstisaladuse elemente.

H. Madisson.

Nagu teada, kehtib Prantsusmaal piiratud-absoluutne arstisaladuse pidamise kohustus: arst peab teatama seaduste ja määrustega ette nähtud nakkushaiguse juhtumest, kuid muidu peab vaikima täielikult kõigest, mida ta haige ravimisel on saanud teada, ja sellest on arstil keelatud rääkida isegi kohtuvõimudele; ka surmapõhjust ei tohi raviv arst teatada (C. P. § 378).

Arstisaladuse vastu sellisel kujul on juristid ja paljud arstid, ka prof. Balthazard. Nõutakse arstisaladuse piiramist, eriti vaikimisõiguse piiramist kohtu ees tunnistajana. 1932. a. mõõdus sada aastat, kui arstile keelati kohtus tunnistajana avaldada arstisaladusse puutuvaid asju, isegi süüteo korral. Ja 1930. a. tekkis pööre arstisaladuse mõistes Prantsuse kohtu praksises.

Professionisaladuse suhtes on arst, ämmaemand ja õde Prantsusmaal täiesti ühtlastes õiguslikes tingimuses (C. P. § 378).

1930. a. kutsus Ain'i vandekohus ämmaemanda, kes andis vallasemale sünnitusabi, kohtusse tunnistajana vallasema lapse tapmise puhul. Kohtus nõudis kaebaluse advokaat ämmaemandalt ametisaladuse pidamist seaduse nimel ja seega vaikimist kõigest, mis seotud sünnitamisega. Kohus rahuldaski selle nõude — ämmaemand ei tohi midagi rääkida kohtualusest kui sünnitajast, kuid kohustas avaldama kõike, mida tema teab sünnitajast kui lapselapjast. Seega liigitas Prantsuse kohus arstisaladuse kahte ossa: 1) ema kui sünnitaja

saladus, 2) ema kui süütegija saladus. See on esimene põhimõtteline juhtum Prantsuse kohtu ajaloos. Selle sammuga on prantslased väga leidlikult vältinud professionisaladuse absoluutsuse rikkumist. Sama kordus ühel teisel puhul arstiga tööstusliku mürgistuse korral (Paris Medical 1933, nr. 23, lk. 409).

See asjaolu kinnitas nende ridade autoril juba varemini valminud arvamust, et süütegijal ei peaks olema õigust end kaitseda professionisaladuse kilbiga¹.

Arstisaladuses saab eristada kolm osa: 1) patsiendi kui haige saladus, 2) patsiendi kui süütegija saladus ja 3) arsti kui süütegija saladus ja 4) kombinatsioon: patsiendi ja arsti süüteosaladus.

1) Patsiendi kui haige saladus on olulisim osa arstisaladuses ja selle saladuse hoidmist nõudiski Hippokrates. Kuivõrt patsiendi haigus ei kahjusta ümbruskonda ja tema lähemaid isikuid, ei ole süütegu ja kellelgi ei võiks olla õigust tungida sellesse ossa, arsti, resp. haige saladusse. Meie 1932. a. Tervishoiu-personaali kutsetegevuse seaduse § 5 p. 4 määrab (RT 1932, nr. 24), et arst on kohustatud pidama haigete isiklike või perekonnasaladusi, mis arstile kutsetegevuse juures teatavaks saanud, kaasa arvamata juhtumid, kus see eri seaduste alusel on tehtud arstile kohuseks jne. Siit näeme, et seadusandja kohustab arsti ühelt poolt kutsesaladust pidama, teiselt poolt kohustab seda avaldama. Ühelt poolt on vastuvaidlematult fikseeritud haige isikuline jne. saladus, millest peab vaikima. See osa arstisaladusest, mis ei kahjusta kedagi teist, peab jääma avaldamata arsti poolt kolmandate isikute suhtes igal juhul ja tingimusteta, kui sellega muidugi pole seotud õigusmõistmise huvid. Selles osas arstisaladuses peaks jäetama arstile südametunnistusvabadus, kas avaldada saladust või mitte, või kuivõrra seda teha, kui haige pole selleks arsti volitanud.

2) Teine osa arstisaladusest — haige kui süütegija saladus — ongi see osa, mille avaldamise vastu arstikond moraalselt ei saa vaielda ja mille avaldamist nõuab ka Prantsuse kohus. Kui sünnitaja tapab oma vastsündinu ja arst on selles teadlik, siis peab ta seda avaldama kohtuvõimudele. Ühe

¹ Vt. H. Madisson, Arsti saladusest seadusandluses. Eesti Arst XIII, 1, 1934.

abikaasa suguhaigus paneb teise tervise otseselt raskesse ohtu ja sellest peab arst teatama; samuti on lugu ka abiellumise puhul. Prantsuse kohtuarstid nõuavad arstidelt otsest vahelesegamist ja teatamist, kui haige tervis on ohustatud omaste vaenlikust suhtumisest jne. Ka meie ülalmainitud seadus kohustab arsti ainult patsiendi kui haige saladust varjama ega võigi oma kaitse alla võtta süütegija saladust arstisaladuse varjul. Nii meie NS, KrS kui ka KKS ei anna arstile õigust vaikida arstisaladusest, kui viimane on tähtis õigusmõistmise huvides. Nendel juhtumitel on peamiselt tegemist haige seadusvastase teoga: kas ta on näiteks nakatanud kedagi suguhaigusega või tapja ravib süüteol saadud haavu arsti juures või arsti juurde ilmub naine kriminaalabordi tunnustega jne. Selliseil juhtumel on arst igal tingimusel meie oludes ja ka nüüd Prantsusmaal kohustatud avaldama tõtt.

Tsiivilkohtu asjus on patsiendi haigusega oluliselt puudutatud teiste isikute varanduslikud huvid või kaalul on inimese enese majanduslik kindlustus, mille hävimisega otseselt on kahjustatav ka seltskonna ja omaste huvid — isik muutub hoolealuseks koormaks teistele. Kohtu ülesandeks on korraldada majanduslikku ja isiklikku hooldamist.

3) Kolmas element arstisaladusest on arsti enese kui süütegija saladus, näiteks seadusvastase resp. kriminaalabordi tegemine arsti poolt, surmava ravimiannusega ravimine, vajaliku trahheotoomia ärajätmine jne. See osa arstisaladusest oligi koos eelmisega põhjuseks, miks 1863. a. Vene Nuhtlusseadustiku projekti koostajad keeldusid arsti vabastamast tunnistamisest kohtus, sest „arstide vabastamine tunnistamisest oleks väga sageli takistuseks tõe avastamisele ja katteks osavõtule või toetusele tehtud süüteos“. Õnnetus on vaid selles, et projekti koostajad unustasid nõuda sedasama õigusteadlasile. Kuid arsti enese osavõtu paljastamist süüteos pole sellega veel võimalik saavutada, sest kehtiva KKS § 722 õigustab arsti vaikima sellest, mis võiks süüdistada teda ennast. Täpsalt sama olukord on kehtiv ka Taani ja teiste Euroopa riikide seadustes ja on rajatud põhimõttele, et kedagi ei saa kohustada kaebama ega tunnistama enese peale. Selles osas arstisaladusest on arstil õigus alati vaikida.

4) Neljas eriline kuju arstisaladusest on antud olukorras, kui on tegemist haige ja arsti süüteoga ühel ajal, näiteks

kriminaalabordi korral; karistatav on nii naine, kellele tehtud abort, kui arst, kes teeb aborti. Mõlemad on karistatavad vastavalt oma osale seadusvastases teos. Ajaliselt algab mõlema süütegu ühel ja samal ajal. Seega on arst kohustatud avaldama igal juhul haige kui süüteos süüdistatava raseda saladuse vastastikuse kokkuleppeni kriminaalabordi asjus; siit peale aga on arstil õigus vaikida, sest rääkimine võib teda ennast seada süüpingile.

Riigikogu tegelus.

Riigikogu 1934. a. jaanuarikuu tegeluse ülevaade.

1. Esitatud eelnõud. Jaanuaris esitas Vabariigi Valitsus Riigikogule järgmised seaduseelnõud ja aktid, mis määrati läbivaatamiseks.

Rahaasjanduse komisjoni: 1) Eesti Vabariigi tulude ja kulude eelarve 1934./1935. aastaks; 2) Asunduskapitali seaduse muutmise ja täiendamise seadus; 3) Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seadus; 4) Eesti Vabariigi 1933./1934. aasta kulude ja tulude lisaeelarve nr. 1 arvel eelkrediitide määramise seadus nr. 4. Üldkomisjoni: 5) Valitsemise korraldamise seadus; 6) Riigikaitse rahuaegse korraldamise ja juhtimise seadus (antud ka riigikaitse komisjoni); 7) Maakondade ajutine valitsemise seadus. Hariduskomisjoni: 8) Õppe- ja kasvatustöö ülevaale seaduse muutmise seadus.

Peale nende seaduseelnõude algatati ja esitati Riigikogule: 1) Riigikogu kantselei koosseisu muutmise seadus — Rahaasjanduse komisjoni poolt; 2) Riigikogu kodukord — Koosseisu ja kodukorra komisjoni poolt.

2. Vastuvõetud seadused. Jaanuarikul võttis Riigikogu vastu järgmised seadused. Üldkomisjoni ettepanekul: 1) Riigivanema valimise seadus — 19. I 1934; 2) Riigiteenistuse seadus § 13 ja 14 muutmise seadus — 19. I 1934; 3) Valitsemise korraldamise seadus — 19. I 1934; 4) Maakondade ajutise valitsemise seadus — 19. I 1934; 5) Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus — 22. I 1934. Rahaasjanduse komisjoni ettepanekul: 6) Pikalaenu panga võlakirjade eest vastutamise seadus — 19. I 1934; 7) Pikalaenu panga põhikirja § 61 muutmise seadus — 19. I 1934; 8) Või hinna kindlustamise seadus — 26. I 1934. Kodukorra ja koosseisu komisjoni ettepanekul: 9) Riigikogu kodukord — 19. I 1934.

3. Tagasilükatud seadus. Riigikogu lükkas tagasi 30. I 1934. Vab. Val. poolt esitatud Vaistelahe-Mõtsu kitsarööpalise metsaveo-raudtee alla maade sundvõõrandamise seaduse eelnõu.

4. Vabariigi Valitsusele tagasi antud seaduse eelnõu. Vabariigi Valitsusele anti tagasi Välisministeeriumi erifondi seaduse eelnõu.

5. Ankeetkomisjon. Riigikogu valis 16. jaanuaril 1934 sõjalaevade „Lennuki“ ja „Vambola“ müügioperatsiooni selgitamiseks ankeetkomisjoni koosseisus: 1) J. Teemant — esimees, 2) L. Johanson — abiesimees, 3) O. Tief — abiesimees, 4) O. Pukk — aruandja, 5) A. Mekkart — kaasaruandja, 6) T. Kalbus, 7) R. Eliaser, 8) A. Leps ja 9) I. Gorshkov.

Riigikogu 1934. a. veebruari- ja märtsikuu tegeluse ülevaade.

Veebruar 1934.

I. Seadusandlus.

1. Esitatud eelnõud. Veebruaris esitas Riigivanem Riigikogule järgmised seaduseelnõud, mis määrati läbivaatamiseks.

Rahaasjanduse komisjoni: 1) Eesti-Leedu vahelise kaubanduskonventsiooni kinnitamise seadus; 2) Eraõppeasutuste õppejõudude ja teenijate ning nende perekondade pensiooni seadus; 3) Ujuvabinõude ja naftapaakide ehitamiseks lepingute sõlmimise seadus; 4) Riigi- ja omavalitsuse teenijate pensiooni seaduse täiendamise seadus; 5) Autasumaa tarvitamise seaduse muutmise ja täiendamise seadus; 6) Riigivanema tasu ja korteri seadus; 7) Peaministri, ministrite ja riigikontrolöri tasude seadus; 8) Riigieelarve seaduse § 34¹ muutmise seadus; 9) Piimasaaduste väljaveo kontrolli seaduse muutmise seadus. Üldkomisjoni: 10) Sõjaringkonna kohtu esimehe ja alaliste liikmete ning sõjakohtu-uurijate ametisse kinnitamise seadus; 11) Riigiteenistuse seaduse § 40 muutmise seadus; 12) Kohtute seaduse §§ 229, 230 ja 231 muutmise seadus; 13) Kohtuasutuste täiendamise osas Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus; 14) Kohtupristavite taksiseaduse muutmise ja täiendamise seadus; 15) Riigikohutunikkude ja kohtu-uurijate vanuse ülemmäära seadus; 16) Kohtu-uurijate osalise ümberkorradamise seadus; 17) Narva-Jõesuu alevi Narva linnaga ühendamise seadus; 18) Vaimulikkude teenistusvormiriiete kaitse seadus. Maakomisjoni: 19) Kalapüügi seaduse muutmise seadus. Riigikaitse komisjoni: 20) Kaitseväeteenistuse seaduse muutmise ja täiendamise seadus. Viimane seaduseelnõu algatati ka rkl. J. Teemant'i, A. Tupits'a ja I. Gorshkovi poolt.

2. Vastuvõetud seadused. Veebruarikuul võeti Riigikogu poolt vastu järgmised seadused. Rahaasjanduse komisjoni

ettepanekul: 1) Võiinna kindlustamise seadus (6. II 1934); 2) Riigikogu kantselei koosseisu muutmise seadus (16. II 1934); 3) Vabariigi Valitsuse garantii all Eesti Pangas seisvate laenude alal tekkivate kahjude katmise erifondi seadus (16. II 1934); 4) Välismaksuvahendite liikumise korraldamise seadus (16. II 1934); 5) Asunduskapitali seaduse muutmise ja täiendamise seadus (16. II 1934). Üldkomisjoni ettepanekul: 6) Heakorra ja julgeoleku seaduse § 177¹ täiendamise seadus (16. II 1934); 7) Eesti kroonides või välisvaluutas sõlmitud kohustuste õiendamise seadus (16. II 1934); 8) Sihtasutiste seadus (16. II 1934); 9) Riigikaitse rahuaegse korraldamise ja juhtimise seadus (27. II 1934). Riigikaitsekomisjoni ja rkl. Teemanti, Tupitsa ja I. Gorshkovi ettepanekul: 10) Kaitseväeteenistuse seaduse muutmise ja täiendamise seadus (27. II 1934). Sotsiaalkomisjoni ettepanekul: 11) Pühade ja puhkepäevade seadus (16. II 1934). Hariduskomisjoni ettepanekul: 12) Õppe- ja kasvatusetöö ülevälve seaduse muutmise seadus (16. II 1934); 13) Eesti Vabariigi Tartu ülikooli seaduse muutmise seadus (16. II 1934).

II. Riigivanema kandidaatideks ülesseadmise nõudmised.

Riigivanema valimised määrati Valimiste Peakomitee otsusel 22. ja 23. aprillile 1934. Valimiste Peakomiteele esitati 23. ja 25. veebruaril 1934 riigivanemakandidaadiks ülesseadmise nõudmised järgmiste kodanikkude kohta: 1. Andres Larka, 2. Johan Laidoner, 3. Konstantin Päts, 4. August Rei. Valimiste Peakomitee 26. veebr. 1934 tunnistas need nõudmised seaduslikeks ja määras, et alates 5. märtsist 1934 hääleõiguslikud kodanikud võivad anda linna-, alevi- ja vallavalitsustes allkirju riigivanemakandidaadiks ülesseadmise nõudmistele. Allkirjade andmine lõpeb 27. märtsil 1934.

III. Riigikogu VI koosseisu kandidaatide ülesseadmine.

Riigikogu VI koosseisu valimised määras Valimiste Peakomitee 29. ja 30. aprillile 1934. Valimiste Peakomiteele esitati 23., 26. ja 27. veebruaril 1934 valijateühenduste kandidaatide esitamiskirju kokku 583, millest Valimiste Peakomitee tühistas 10 valijateühenduse kandidaatide esitamiskirja. Valimistel esinevad järgmised valimisliidud: 1) Rahvuslik keskerakond, edumeelsed põllumehed, kristlased, majandusrühm ja rannarahvas; 2) Pahempoolsete tööliste ja talurahva ühine valijateühendus; 3) Saksa-Balti erakond; 4) Ühinenud põllumeeste ja väikemaapidajate kogu; 5) Põllumeeste kogud; 6) Eesti-sotsialistlik Tööliste Partei; 7) Eesti Rahvakiriku Liit; 8) Russkii natsionalnõi Sojuz v Estonii i drugija russkija obštšestvennõja grupirovki; 9) Vabadussõjalaste rahvaliidumine; 10) Majandusliit.

Märts 1934.

I. Seadusandlus.

1. Esitatud eelnõud ja esitised. Märtsis esitas Riigivanem Riigikogule järgmised seaduseelnõud ja esitised, mis määrati läbivaatamiseks.

Rahaasjanduse komisjoni: 1) Võiinna kindlustamise seaduse täiendamise seadus; 2) Eesti Vabariigi 1933./1934. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 1; 3) Eesti-Läti vahelise veterinaarkonventsiooni ning selle lõpp-protokollide kinnitamise seadus; 4) Avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seaduse muutmise seadus; 5) Maa algkoolide õppejõudude palkade ajutise vähendamise seadus; 6) Asunduskapitali 1934. aasta kulude lisaeelarve nr. 1; 7) Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seadus; 8) Kanamunade hinna kindlustamise seadus. Üldkomisjoni: 9) Riigi eelarve tasakaalustamise, eramajanduse korraldamise ning tööpuuduse vastu võitlemise seadus; 10) Uue nuhtlusseaduse täiendamise ja sama seaduse § 615 maksmapanemise seadus; 11) Kaitseseisukorra seaduse täiendamise seadus; 12) Harjumaal Kaitseministeeriumile aerodroomi asutamiseks maa-alade sundvõõrandamise seadus. Hariduskomisjoni: 13) Eesti-Läti vahelise kooli konventsiooni kinnitamise seadus; 14) Avalikkude raamatukogude seaduse täiendamise seadus. Väliskomisjoni: 15) Eesti ja Läti vahel liidu korraldamise lepingu kinnitamise seadus. Riigikaitsekomisjoni: 16) Riigivanema otsus Kaitseseisukorra maksmapanemisest kogu vabariigis. Peale selle esitati järgmised seaduseelnõud: 17) Vollituste tõestamise ja volinikkude osas Tsiiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus — rkl. J. Teemandi, R. Eliaser'i, T. Kalbus'e ja A. Jõeääre ettepanek — antud üldkomisjoni; 18) Enampakkumiste asjas Tsiiviilkohtupidamise seaduse ja Balti Eraseaduse muutmise seadus — rkl. O. Tief'i, R. Eliaser'i ja M. Punga ettepanek.

2. Vastuvõetud seadused. Märtsikuul võeti Riigikogu poolt vastu järgmised seadused. Rahaasjanduse komisjoni ettepanekul: 1) Riigivanema tasu seadus (16. III 1934); 2) Peaministri, ministrite ja Riigikontrolöri tasude seadus (16. III 1934); 3) Riigi eelarve seaduse § 84¹ muutmise seadus (16. III 1934); 4) Kanamunade hinna kindlustamise seadus (16. III 1934); 5) Autasumaa tarvitamise seaduse muutmise seadus (16. III 1934); 6) Ujuvabinõude ja naftapaakide ehitamiseks lepingute sõlmimise seadus (16. III 1934). Üldkomisjoni ettepanekul: 7) Notariaalseaduse § 340¹ muutmise seadus (6. III 1934); 8) Sõjaringkonna kohtu esimehe ja alaliste liikmete ning sõjakohtu-uurijate ametisse kinnitamise korra seadus (6. III 1934); 9) Maamõõte seadus (15. III 1934); 10) Narva-Jõesuu alevi Narva linnaga ühendamise seadus (16. III 1934); 11) Kohtu-uurijate koosseisu osalise ümberkorraldamise seadus (16. III 1934); 12) Kaitse-

seisukorra seaduse täiendamise seadus (16. III 1934); 13) Uue nuhtlusseaduse täiendamise ja sama seaduse § 615 maksmapanemise seadus (16. III 1934); 14) Vabamüügi apteekide korra ja tegevuse seadus (16. III 1934); 15) Vabamüügi apteekide avamise seaduse muutmise seadus (16. III 1934); 16) Riigi eelarve tasakaalustamise, eramajanduse korraldamise ning tööpuuduse vastu võitlemise seadus (16. III 1934). Hariduskomisjoni ettepanekul: 17) Avalikkude raamatukogude seaduse täiendamise seadus (16. III 1934). Riigikaitsekomisjoni ettepanekul: 18) Üleajateenijate ja nende perekondade pensioni seadus (16. III 1934). Maakomisjoni ettepanekul: 19) Kalapüügi seaduse muutmise seadus (16. III 1934). Sotsiaalkomisjoni ettepanekul: 20) Pagaritööstuses öötöö keelu seaduse muutmise ja täiendamise seadus (6. III 1934). Peale selle võttis Riigikogu märtsikuul sisuliselt vastu järgmised eelnõud: Üldkomisjoni ettepanekul: 1) Kaitseväge kriminaalseadustik; 2) Distsiplinaarseadustik; 3) Kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus; 4) Kriminaalkohtupidamise seadustik (võetud vastu detsembris 1933); 5) Jahiseadus. Maakomisjoni ettepanekul: 6) Metsaseadustik. Eeltähendatud kuue seaduseelnõu redaktsiooni kinnitamine ja lõpphääletamine on veel teostamata.

3. Vastuvõetud eelarved, aruanded ja otsused. Märtsikuul võeti Riigikogu poolt vastu Rahaasjanduse komisjoni ettepanekul: 1) Eesti Vabariigi 1933./1934. aasta kulude ja tulude lisaeelarve nr. 1 (15. III 1934); 2) Asunduskapitali 1934. aasta kulude lisaeelarve nr. 1 (15. III 1934); 3) Eesti Vabariigi tulude ja kulude eelarve 1934./1935. aastaks (15. III 1934); 4) Otsus Eesti Vabariigi 1932./1933. aasta eelarve täitmise ja kassa aruande ning riigikassa bilansi kinnitamise kohta (6. III 1934); 5) Otsus eripõhikirjata töötavate riiklikkude ettevõtete ja riigiasutuste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitalide 1932./1933. a. erieelarvete täitmise aruannete kinnitamise kohta (6. III 1934); 6) Otsus Eesti-Leedu vahelise kaubandus-konventsiooni kinnitamise kohta (16. III 1934). Hariduskomisjoni ettepanekul: 7) Otsus Eesti-Läti vahelise koolikonventsiooni kinnitamise kohta (16. III 1934). Riigikaitsekomisjoni ettepanekul: 8) Otsus Kaitseisukorra maksmapaneku asjus kogu vabariigis (15. III 1934). 9) Sõjalaevade „Lennuki“ ja „Vambola“ müügioperatsiooni selgitamise ankeetkomisjoni aruanne ja otsus (6. III 1934); 10) Erapankadele riigikassa arvel ja riiklikkudest pankadest antud toetussummade ja krediitide kasutamise selgitamise ankeetkomisjoni aruanne ja sooviavaldused (16. III 1934).

4. Komisjonide tegevus. Märtsikuul võttis sotsiaalkomisjon vastu Põllumajanduses ja kalanduses töötajate õnnetusjuhtumiste vastu kindlustamise seaduse — Riigikogu Eesti sotsialistliku tööliste

partei ettepanek, kuid eelnõu II lugemisel Riigikogus anti valitsuse nõudmisel eelnõu sotsiaalkomisjoni tagasi uueks kaalumiseks.

II. Riigivanema ja Riigikogu valimiste edasilükkamine.

Riigivanema 1934. a. 19. märtsi dekreediga lükati kuni kaitseisukorra kogu riigis kestuse lõpuni edasi Valimiste Peakomitee poolt 22. ja 23. aprilliks 1934 välja kuulutatud Riigivanema valimised ja 29. ja 30. aprilliks 1934 välja kuulutatud Riigikogu VI koosseisu valimised ning ettevõetud valimistoimingud lõpetati ja tunnistati tühiseks.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas omavalitsused oma sundmäärustes üldkorrast erandeid tehes võivad neile eranditele anda sõjast sisu, et tema kohaldamine oleneks mõne asutise näengust?

Vastus: eitav.

Kehtivad seadused, andes omavalitsuste volikogudele õiguse sundmääruste andmiseks kohaliku üldise hüveolu alal, ei õigusta neid tegema erandeid üksikute isikute suhtes oma näengu järgi, sest seesugused erandid ei vasta sundmääruse iseloomule, mis peavad ühtlaselt kohuslikud olema kõikide elanikkude kohta. Sundmäärused, nagu seadused ja määrusedki, peavad olema üldise iseloomuga ja kehtivad kõikide kodanikkude kohta ühetaoliselt, kes teatavas olukorras, ja üldisest korrast erandite tegemist ei või sõltuvaks teha kellegi lihtsast näengust, sest see ei oleks muu kui omavoli õigustamine.

(RkHA toim. nr. 719 I — 1933.)

Kes kannab maavalitsuse protesti puhul maavalitsuse enese nõudmisel või kohtu enese algatusel ülekuulatud tunnistajate kulud?

Vastus: riigikassa.

Administratiivkohtu korra § 39 järgi on maakonnakomissaride ja teiste järelevalveametnike protestid kõigist maksudest vabad. Kuulatakse nende nõudmisel või kohtu enese algatusel tunnistajad või eksperdid üle, siis kannab need kulud riigikassa. Omavalitsuse aj. järelevalve seaduse (RT 78 — 1919) § 8 põhjal maaomavalitsus teostab järelevalvet valla- ja aleviomavalitsuste tegevuse seaduslikkuse üle ning selleks on maavalitsusel mainitud seaduse § 8 juhatusel samad õigused ja kohused, mis siseministril linna- ja maaomavalitsuste kohta selle seaduse §§ 4—7 ette nähtud korras. §§ 4 ja 5 põhjal siseministril on õigus linna- ja maaomavalitsuste organite otsuste vastu avaldada proteste administratiivkohtu korras. Järelikult võib sama teha ka maavalitsus valla- ja aleviomavalitsuste organite otsuste suhtes. Sel-

lest selgub, et maavalitsus on valla- ja aleviomavalitsuste suhtes see „ülevalveametnik“, kellest räägib AKK § 39, ning kui tema palvel või kohtu enese algatusel tunnistajaid üle kuulatakse, siis tunnistajate kulud kannab riigikassa.

(RkhA toim. nr. 771 I — 1933.)

Kas Vabariigi Valitsuse poolt 19. I 1920 vastu võetud seaduse nr. 83 (RT 18/19 — 1920) § 62 annab omavalitsustele piiramatu võimaluse tagantjärele makse määrata?

Vastus: eitav.

Küsimuses mainitud seaduse § 62 järgi maksumaksjad, kes teiste hulgast välja jäänud või kellele on liiga väike maks määratud, peavad omavalitsustele puudujäänud summad tagantjärele maksma. Nii-sugune järelemaksmise nõudmise õigus on omavalitsustel kolme aasta jooksul, selle aasta algusest arvatult, mille jooksul maksu puudujääk avalikuks tuli. Ekslik on arvamus, et seda paragraafi tuleb nii mõista, et omavalitsustele on jäetud piiramata võimalus tagantjärele makse määrata ja et ainult maksu sissenõudmise õigus aegub kolme aastaga, sest see ei ole kokkukõlas selle paragraafi mõttega. Mainitud paragraaf käsitleb tagantjärele maksustamist, mitte aga maksu sissenõudmise korda.

(RkhA toim. nr. 812 II — 1933.)

Kas isikumaksu määramisei tuleb abielunaised arvata samasse liiki, millesse on arvatud nende abielumehed?

Vastus: eitav.

Abielumeeste vara ja sissetulek võivad küll aluseks olla nende abielunaiste jõukuse arvutamisel, kuid kunagi ei saa väita, et abielunaistel on sama vara ja sissetulek kui nende abielumeestel, kui abielunaistel enestel vara ega sissetulekut ei ole. Seepärast ei saa abielunaisi, kellel iseseisvat varandust ei ole, arvata ka samasse liiki, millesse liigitamise otsuse kohaselt on arvatud nende abielumehed oma vara ja sissetuleku järgi.

(RkhA toim. nr. 9 I — 1934.)

Kas pensioni määramisel tuleb arvesse võtta ka teenistusaeg end. ülemtalurahvakohtu kirjutajana?

Vastus: jaatav.

Riigi ja omavalitsuste teenijate pensioni seaduse § 18 järgi võetakse arvesse ka teenistusaeg Vene riigis riigi- ja omavalitsusasutistes ning avalikkudes koolides, mis teenitud vabariigi praegustes piirides, kuigi see teenistus ei andnud õigust pensioni saamiseks § 17 nimetatud kassadest. Vallakohtuseaduse I raamatu §§ 31, 46, 50, 55 ja 60 selgub kahtlemata, et kirjutaja end. ülemtalurahva kohtus oli kohtu kui ametiasutise kirjutaja, mitte aga kohtuesimehe isiklik

kirjutaja, sest ta andis ametisse astumisel vandetõotuse, kandis vastutust kui ametnik, võttis kohtus asjaarutamises osa kohtukirjutajana, kirjutab sellena kohtuotsustele ja kohtust väljuvatele kirjadele alla jne. Sellest selgub, et teenistus end. ülemtalurahva kohtus oli teenistus asutises, mispärast see teenistusaeg tuleb Pensioni seaduse § 18 juhatusel pensioni määramisel arvesse võtta.

(Rkha toim. nr. 68 II — 1934.)

Kas Tempelmaksutariifi nr. 1 erandi 33 all tuleb mõista kõiki tunnistusi, mis tariif nr. 10 tempelmaksuvabadena ette nähtud, kui nende kohta ei ole tariifis mujal tehtud eri korraldusi?

Vastus: jaatav.

Tempelmaksutariifi nr. 1 erandi 24 järgi on tempelmaksuvabad avaldused riigi või omavalitsuse kassasse ülemäära või põhjusest makstud maksude tagasimaksmise üle ja vastused neile ning tariifi nr. 1 erandi 33 järgi on tempelmaksuvaba kirjavahetus nende tunnistuste ja ära kirjade väljaandmise üle, mis tempelmaksust vabad või mis juurde lisatakse tempelmaksust vabadele avaldustele. Tempelmaksutariifi nr. 1 erandi tekst haarab kõiki tempelmaksuvabu tunnistusi, ära kirju ja avaldusi, vahet tegemata nende vahel põhjuste järgi, miks ühed või teised tunnistused või ära kirjad on tempelmaksust vabastatud. Seepärast erandi 33 all tuleb mõista ka kõiki tunnistusi, mis Tempelmaksutariif nr. 10 tempelmaksuvabadena ette nähtud, kui nende kohta ei leidu tariifis mujal tehtud eri sätteid.

(Rkha toim. nr. 108 II — 1934.)

Kas aj. veneaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel esitatud toetuse nõudmist võib rahuldamata jätta põhjusel, et toetuse nõudjal on lapsed, kes suudavad temale ülalpidamist anda?

Vastus: jaatav.

Ekslik on arvamus, et toodud toetusest äraütlemise põhjendus ei ole kokkukõlas mainitud seaduse § 2-ga, mille põhjal on veneaegsel pensionäril õigus saada toetust siis, kui ta on töövõimetu ning temal ei ole varandust ega sissetulekut enda ülalpidamiseks, s. o. sõltumata sellest, kas pensionäril on lapsi, kes suudavad teda ülal pidada või mitte, sest toetus raha nimetatud seaduse alusel võivad saada riigilt need endised veneaegsed pensionärid, kellel endil ei ole varandust ega sissetulekut enda ülalpidamiseks. On aga endisel pensionäril lapsed, kes suudavad tema eest hoolitseda ja temale ülalpidamist anda, sest see käib nende kohustuste hulka (BES § 209), siis tuleb järeldada, et endisel veneaegsel pensionäril sissetulek enda ülalpidamiseks on olemas ja riik ei ole kohustatud temale toetust andma.

(Rkha toim. nr. 113 II — 1934.)

Vastutav toimetaja: F. Karlson. Väljaandja: Tartu Õigusteadlaste Selts.

K. Mattieseni trükikoda O./Ü., Tartu, 1934.

LAHEMAD KAASTÖÖLISED.

S. Csekey, V. Ditmar, R. Eliaser, E. Erdmann, D. Grimm, K. Gyldenstube, J. Jans, H. Jucum, P. Kann, F. Karlsson, A. Luiga, J. Lõo, H. Madisson, N. Maim, A. Piip, P. Poom, M. Pung, K. Saarmann, K. Selter, M. Taevere, O. Tief, I. Tjutrumov, K. Trakmann.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgestiloetava kirjaga, parandusteta ja vabelekirjutusteta; eriti soovitav masinakiri (vähemalt 3 sm laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Toimetus jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Uhtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, missugune soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasustatud kli-seede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Aia. t. nr. 35.

X, XI ja XII Õigusteadlaste Päeva protokollid

(referaadid ja läbirääkimised) üksikmüügil saadaval.

Hind kr. 1 (X Õ.P.pr.) ja 75 senti (XI ja XII Õ.P.pr.).

Tellida „Õiguse“ talitusest, Tartu, Ala tän. 35.

Hinna ettesaatmisel kas rahas või postmarkides saadetakse raamat tellijale postikuludeta kätte.

1934. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

viieteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Rägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, A.-T. Kliimann, H. Kristal, E. Maddison, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots, A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kodu- ja välismaa kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1932. a. ja 1933. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöolisteks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

**Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.
Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lk.**

Tellimishind: 7 krooni aastas, üksiknumber 75 s.

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920. a. — 1933. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 73.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925., 1926., 1927. ja 1928. a. à kr. 4.50; 1929., 1930., 1931., 1932. ja 1933. a. kr. 7.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Aia tän. nr. 35, telefon nr. 81 ja 8-38.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Hind 75 senti.